

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

TOLLHEGYGYEL

TÁRCZALEVELEK, RAJZOK

IRTA
TÓTH BÉLA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA
1895.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5557-06-4 (online)
MEK-16434

TARTALOM

Fészekrakás előtt.

A mama.

Az utolsó keringő.

A hosszú köves utca.

A hegy mögül.

Ősz küszöbén.

Melolontha.

Tavasza a jégen.

Május elseje.

Az első matinée.

Zöldben.

Haza?

Joli coeur.

Muhammed.

A porkoláb.

Az első bál.

Egy karácsonyi ajándék.

Fészekrakás előtt.

Csakhogy vége!

Kioltották az oltárgyertyákat, elnémult az orgona, a tömjénfüst már csak a templomablakon behulló verőfény sugarban foszladoz; kivonult a násznép, elrobogtak a kocsik, egyedül még a sekrestye-ajtóban állongó bámészkod fecsegnek: »A menyasszony szép volt, a vőlegény csinos fiú. Pompás pár! Láttad a menyasszony nyakán azt a gyémántsort? Nem hamis ám!«

Ezután következik a nász-ozsonna; lúdmájás pástétom, Château Lafite, a huszonöt perces menyecske igéző pirulása a myrthus árnyában, mogyoró-crème, a mama könyező mosolya, több kosár Cliquot-özvegy szénsavas vérenek kiontatása, barátnők és barátok végnélküli szerencsekívánatai, szalonka à la Metternich, áldomások egész az elvadulásig, a férj boldog szívdobogása a frakk alatt, mikor házassága egy órás jubileumát üli...

De csakhogy ennek is vége!

Az ezüsthímzetű fehér atlasz helyett testhez simuló ködszürke útiruha, a frakk helyett sötét-hamuszín csuklya, angol szivartarisznya az oldalon; mama zokog, Helén zokog, apa meghattottan pödri a bajszát, ölelések; végre előrobognak a fogatok: ki az indóházhoz; itt ismét zokogás annyi, hogy szinte Sándor is nekipityeredik, kendőlobogtatás a sárga waggon ablakából, kiáltások: »De írjatok ám már Triesztből is«, végre harmadik csöngetés, a gőzsíp üvölt s fél perc múlva a vonat javában robog.

Csakhogy vége!

*

Tehát egyedül!

Egyedül! Mily isteni szó! Több üdv, varázs, költészet van benne, mint a világ összes poétáinak verseiben. Egyedül, itt a vörös bársonnyal bélelt coupé zsöllyéjében. A waggon rugói enyhe hintalássá finomítják a kocsi döcögését; a tető lámpája meghitt fényt szór az egymás mellett ülő ifju párra. Kéz kézben, de biz nem tudnak szólni egy szót is. Oh de mennyi boldog, ragyogó, kábító és - beteljesült ábránd nyüzsög fejökben! Tán annyi, hogy oda sem fér mind, s hátha azok rakódtak le, mint szeszélyes, csillogó fehér virágok, a fagyos ablakokra. Mintha jelképezni akarnák, hogy az ábrándok jégge szoktak válni.

Végre Sándor megragadja azt a barna svédkeztyűs piczi kezét s előzönli csókjaival:

- Édes kis feleségem!

Aztán odahajítja útisapkás fejét arra az imádott vállra s megcsókolja azt a hidegtől, izgatottságtól és boldogságtól rózsapiros kis - fület. Az asszonyka rálegyint a férjecske sipkájára:

- Maga rossz!

E pillanatban fölszakítják az ajtót; fagyos levegő, sötétség, gépfüst és robaj tódul be rajta. Zúzmarás szakálu ember lép be, ruhája havas, mellén tolvajlámpa.

Megrettennek tőle, akár csakugyan tolvaj volna. Pedig hát ők loptak. Mint minden conducteur, úgy ez is nagy ember-ismerő. Különben kell-e ahhoz valami nagy tudomány, megismerni egy párocskát, a mely fészekrakás előtt Olaszországba megy? Félig alázatos, félig mindentudó mosoly lappang deres bajsza alatt s szinte a zavarásért bocsánatot kérő hangon instálja a jegyeket.

Az útitársoly zárja csattan, a jegylikgató perczen s bedördülne az ajtó is, ha a jószívű conducteurnek eszébe nem jutna tanácscsal szolgálni:

- A melegvizes csövek hamar kihülnek. A nagyságos kis... akarom mondani asszonynak jó lesz használni azt a lábzsákot. Hideg van!

És rájok robbantja az ajtót, aztán fölmászik a csúszós vasfokokon szellős házikójába, a waggon tetején. A vonat vágat a téli éjben, akár a fürgeteg. Mint valami csillagokkal teleírt fekete zászló lobog utána a kürtő szikraterhes füstje. Mikor a Balaton szántódi partján rohan a kocsisor, fényes ablakaival s tűzhányó kéményével bevilágítva az éjszakába, a tó roppant jégtükre harsogva veri százszorosán vissza a robogást. Akár csak mértföldekre bömbölő rianás hasítaná ketté a jégrónát. Ez aztán az igazi, hatalmas tihanyi visszhang.

A hosszú vonat legeslegboldogabb zugában alig hallják ez orkánszerű zajongást. Egy madár-csicsergés hányszor hatalmasabb a mennydörgésnél! Sándor levette a hálópoleczról a mosó-medve bundájából való lábzsákot. Mily üdvösséget fog magába nyelni ez a bozontos fekete torok! Sándor föl akarja segíteni a lábzsákot a feleségnek. Az asszonyka azzal a tiltó cherub-tekintettel néz rá, melylyel a legelső csók után sujtotta le akkor, azon a holdas nyári estén, az erkély-szobában.

- Mit akar ön?

De valamint akkor nem nagyon haragudott meg, most is csakhamar kibékül, mikor a férjecske oda térdepelve a coupé szőnyegére, bepólyázza piczi lábait a fényes, meleg prémbe. Sándor keze reszket, mikor megérinti a kis fekete czipőket. Ki meri azt mondani, hogy az a varga, a ki ezt a tizenkétgombos, kicsisarkú utazóczipőt csinálta, nem nagyobb művész, mint Thorwaldsen? Van-e neki remekműve, mely bámulatosabb volna, mint ez a két kis czipő s benne a két kis láb? Sándor sokkal jobbizlésű és őszintébb fiu, semhogy megállani tudná, hogy hirtelen meg ne csókolja annak az egyik czipellőnek a hegyét. De erre már Helén is nagyot üt a lehajolt fő skót sipkájára.

- Ejnye, maga bohó, nem szégyelli magát?

És biz a bohó nem szégyelli magát, hanem még egyet csókol a czipőhegyen, nem törődve a feleség rettenetes haragjával. Na de végre bepólyázva a két czipőcske, csak még elsimítani ezt a redőt, ni. És a mikor Sándor ezt a redőt simítja, nagy baleset történik vele. Meg találta érinteni a czipő szélét vagy tán fölötte, fél centiméterrel. Olyan érzés volt az, mint mikor... ej, ne keressük a hasonlatokat, hanem mondjuk ki őszintén, igazán (mit volna azért pirulni?) nagy dolog az, mikor először érintjük meg a feleség harisnyáját. Ez a jus matrimonii első paragrafusa. Csakhogy élni vele mégis nagy vétség. Ime, a ki ellen vétettek, hogy zokog. Bíborpiros arcját oda nyomja a zsöllye P-karjához s egész fiatal teste rázkódik a nagy sírásban.

A bűnös pedig ott térdel:

- De Helén az istenért! Mit vétettem önnek? Esküszöm az égre, véletlen volt. Oh ne sírjon.

És csókolja a tőle haragosan elvont kis kezét, mi közben felsóhajt lelkében:

- Csak már ennek is vége volna!

*

Este értek Triesztbe. Hogy megbékéltek-e addig, nem hiszem, de tudom.

Trieszt, te porta orientalis, de furcsa egy város vagy te. Az a varázsod, melylyel napfényes nyári reggelen mosolyogsz felénk, mikor az Ádria mint egy darab földreszakadt ég ragyog, kéklík, megvan téli estén is. Csakhogy ha akkor nevető halászleány vagy, ilyenkor vén, marczona tengerész, sötét »theer-jacke«-ban, összehúzott szemöldökkel.

Az Ádriát alig világítja meg a szélűzött felhők közül ki-kisáppadó hold; egy vas-szín végtelenség, itt-ott nyargaló fehér csík rajta: hullámhegyek vízpor-havas gerincze. A Karst-oldalban vágató vonathoz fölhallik az a csodálatos hang, melynek neve tengerzúgás. Örök orgonája a természetnek! Fenséges zene, melynek minden hatalmas accordja uj meg uj a parányi ember fülében, ki ott áll a mólón, melynek ezer mázsás sziklakoczkáit mint óriás faltörőkos döngeti, rengeti a hullámcsapás. Haragszik a tenger. Borzasztó káromlással harsog föl a fekete égig, föl-fölhajít egy hullámot a magasságba, mintha ki akarná oltani még azt az egy csillagot is, mely mint árva pásztortűz reszket ott a sötét, a komor végtelenségben. A haragból sírásra kezd a tenger. Zokognak az elemek. A hullámok, a habok csuklanak, mikor szétporlanak a móló falán. Aztán a tenger hangja reszket, halkul, végre néma lesz: imádkozik. Oh fenséges csönd, végtelen hallgatás, melyet csak néha tör meg egy halk sóhaj: az elült szellő egy habfodrot csobbantott a sziklához.

Helén és Sándor a Molo San Carlo fokán, a hol az ötezer kilogrammos fehérmárvány szelrőzsa lomhaskodik, végig hallgatták ez örök hangversenyt. A férj kis feleségét rá emelte a magas, kerek kőállványra s Helén olyan kedvesen lógatja le keresztbe tett cipőcskkeit a haragos, majd békülő s végre elsimult tenger fölé. Sándor mellette, kéz kézben s némán nézik a mint a világító-torony forgó Zsabloskoff-gyertyája vakító fehér ezüst kúpokat szegdel bele az éj sötétébe. A fényből jut nekik is; percenkint pillanatnyi időre nappali világgal árasztja el arcukat. És tán elmulasztanak, hogy ilyenkor egymásra tekintsenek mélyen, boldogan?

És istenem, mily üdvösség az első, igazi vacsora (a tegnapi csak olyan vasuti volt), a Hôtel de la ville ebédlőjében! Volt-e az olymposzi istenek ambróziája és ichorja, csak felényire is oly pompás, mint ez a vajas burgonyák közt szunnyadó fehér branzino-hal, melyet együtt esznek meg, s mint ez az üveg Xeres-bor, melyet együtt isznak meg?

De most nincs idő a poézisre; sietni kell a kikötőbe, mert a »Milano«, ez a pompás kis gőzös este tizenegy órakor indul Velenczébe. Az ut szép lesz; az ég kiderült s a hold fénylő ezüst paizsa fátyolszerű éji délibábot hint a csöndes Adriára. Tavaszidő; a trieszti magaslatok felől a lanyha fuvalom rügyező olajerdők illatát hordja; a tengerről sós, tiszta szellő kalmárkodik a part felé. Helén és Sándor ott állanak a földézetten s a menyecske nem győzi bámulni azt a nagy kivilágított rézfazekat, melyben a szelrőzsa libeg Cardani-féle gyűrűk közt. A municipio fehér homlokzata kiragyog a kikötőbe s órája roppant üveglapján már-már tizenegyet mutatnak a cikornyás vasak. Egyszerre fölemeli vaspörölyét az óraharang mellett álló érczóriás, s kezdi bongatni az órát. A bongásba belebömböl a »Milano« gőzkürtje, a kerekek zubogni kezdenek; jámbor olasz pórnők, a kiknek férjét, fiát viszi a hajó, jajgatva hívják a madonnát segítségül. Rívás, parti lárma, harangszó csakhamar mind elhal. Trieszt gázlámpáival, mint szabályos csillagsor marad el a szemhatáron; végre az is összefoly egy kihunyó fénycsíkká, s csak a világító-torony Zsabloskoff-gyertyája pillan meg néha a messzeségben. Végre azt sem lehet megkülönböztetni egy hullócsillagtól. A »Milano« egyedül marad a tengeren.

Helén és Sándor egymás mellett ülnek, két alacsony léczszéken, a hátsó árbocz alatt. Még mindig nem eszméltek föl a boldogság mámorából; az asszonyka ráhajtja fejét a férj vállára:

- Tudja, mit csináltam én tegnapelőtt ilyenkor? Istenem, hát a mamával rendeztük a menyegzői ruhát. Lám, az is csak magáért volt; szép akartam lenni!

- Oh szép volna ön mint Dunbar Fanny is!

Ez bizony gyöngé bók volt a férjecskétől. Lám az árbocz mennyire jobban tud nála bókolni. Sőt rettenetesen jól tud; kétségbeejtő szabályossággal hajlik jobbra-balra, mint valami óriás Máltzl-féle zenei metronom ütemverő vas nyelve. És ütemet ver az árbocz is egy szomorú, kakophon kantátéhoz, melyet az imént egy olasz úrnő kezdett meg ezzel a kiáltással:

- Cameriera, ajuto!

S a stewardess, a kit az úrnő hívott, hoz egy pohár vizet. Mert bizony egy kis scirocco felkorbácsolta a sík tengert, mely a trieszti öbölben csendes volt, és betámolygott a hajóra a tengeri betegség réme. Szörnyű rossz gondolat egy fiatal házaspárnak, a hol a nő igéző, a férj meg érdekes akar lenni, rábódorodni valami bolond tengeri hajóra, a hol bizony a szárazföldi alája esik annak a törvénynek, mely még talán a Jázon büszke fejét is meghajtotta, mikor az arany gyapjúért elindult az Argoson. És oh kétségbeejtő szégyen, mikor előbb a férfiúi ére-nyekkel tündöklőt ragadja meg az a támolygó rém. Oda minden bátorság, költészet, önérzet. A legszomorúbban víg nyomorúság vájja magát bele az agyvelőbe, s az ajak legfőlebb ennyit tud mondani:

- Garçon, de l'eau!

Sándor szerencsére nem járt ily balog módon. Ha kóválygott is a feje, de azért ráért vigasztalni a feleségét:

- Ne féljen édesem, öt óra múlva minden jó lesz!

Öt óra! öt örökkévalóság a tengeri-betegnek. S Helén bizony tengeri beteg volt. De mire keleten megjelent a piros csík, az ő arcocskája is kipirult. A »Milano« a malamocci part csöndes lagunavizét szegdelte s a távolban szürkéllett a Szent-Márk-templom három hagymakupolája, bárok cziczomáival a della Salute s mindeneket uralva a Campanile. Husz percz múlva a »Milano« ledobta a vasmacskáját a Canal grande átlátszó, zöld mélyébe.

Csodás örökifju város, büszke márványfalu dogepalota, sötét börtön, mélabús sóhajok hídja; mily szépek vagytok akárhányszor látlak is, s milyenek lehettek boldog, fiatal pár szemében, fészekrakás előtt! S főleg a kik csak az imént voltak tengeri-betegek s az Ádria gyöngye előttük egyszersmind biztos, szilárd, nem ingadozó föld.

A gondola odakoppan a »Milano« oldalához; s ők ott ülnek a fekete mennyezet alatt; vállaik egymást érintik, később tán ajkaik is... Csak is a gondolásnak kéne danolni, hogy kész legyen a stereotyp velencei jelenet; de azt a becsületes ember nem teszi, mivel prózai reggel hét óra van. Tiz percz múlva a gondola a Hôtel d'Angleterre csónakfogó czölöpjéhez van kötve. A hôtelier a legelső lépcsőn szinte a vízben áll, a mint kisegíti a vendégeket, alázatosan mosolyog, s nagy emberismeretével az asszonyka ez aggodalmasan siető kérdésére:

- Est ce que vous avez *deux* appartements?

Azt feleli:

- Csak két egymásbanyíló szobával szolgálhatok.

Tudja, hogy a férjecske már most semmi szín alatt nem fog tágítani a vendéglőjéből.

A mama.

Elment, elvitték. És a kis mama oly búsán üldögél ott varróasztala mellett, - egyedül. Ropogó tűz áraszt meleget az otthonos szobácskába s hint izgőmozgó fényvirágokat a szőnyegre. Olykor kocsi robog el az ablak alatt, csattognak a patkók az őszi esőtől iszamos kövezeten, a lámpák hosszú világsugarat vetnek végig a homályos mennyezetre; s a mint a fogat tovább gördült, mintha a sarokban a falba tűnt volna a fény. Kalitjában a kenderike rég szárnya alá dugta együgyű kis fejét s tán álmodik mosolygó tavaszi reggelekről, mikor a fák levelei boldogan zizegnek, a madárpajtások pedig fecsegnek, énekelnek, csicseregnek és délelőtti toilette gyanánt fölborzolják tollaikat. Szegény mamácska nem is vette észre, hogy itt az alkony; úgy ült egész délután az asztalka mellett, kezében a hímzéssel, azt hívén, hogy dolgozik. Pedig mikor olykor fölemelte a kezét, csak egy-egy nagy könnyet törült szét szemében. Máskor mily szaporán forgott a tű, mily tündérgyorsan vált finom csipkévé a batiszt! Akkor Helén is ott ült a varróasztalnál, virágokat festve tarka harasztzálakkal a mullra, rajzolva krétájával blockkönyvébe, vagy Mozart valamelyik tavaszillatos dalát csilingelve a zongorán. Most nincs itt többé az az őszemű, beszédes ajkú gyermek, az ő kis leánya. Nincs! Elvitték! És a mamácska megint csak törli, csak törli a szemét; egy könnycseppet odatévesztett ujjával még szürke hajára is s az ott csillog, mint harmatszeme a haraszton.

De hát ki vitte el Helént? Istenem, hát a - férje. Oly hamar történt az egész. Szerették egymást, legyenek boldogok! Aztán egy fehér atlasz robe, majd egy sötétbarna utazóruha és - elmentek. Mamácska kaczagott, sírt boldogságában; az ő kis barátnője, az ő kis lyánya asszony! Igazi asszony, a ki azt írja a férje nevéhez, hogy »né«! »Né«! Minő csodálatos, bűvös szótagocska, ez, mely mint valami apró kobold csimpajkodik annak a névnek a végére! És ez az ő Helénjét jelenti. Kaczagni, sírni kell ettől a csodálatos új boldogságtól, mely alig bír bekérezkedni abba a dobogó, szerető kis mamaszívbe. Minő tréfaság ez! S korán megszüerkült fejében megfordul az a régi, bohó emlék, mikor mint rövidruhás kis lyány férjhez adta Madelont, az üvegszemű nagy bábut, a huszártiszthez, a kinek igazi sarkantyúja, igazi kardja, sőt még igazi bajusza is volt. Mily tündéri, vidám rendelkezése a sorsnak, hogy a gyermekjátékokban a naiv kicsi szívek, mint apró miniatúrt, előre végigérzik mindazokat az érzéseket, szenvedélyeket, melyeket majdan az élet makrokozmoszában kell átélniök. És mint már-már elfeledt dajkaének danájára, visszasejt a kis mama a bábuházasság történetére s elárulja önmaga előtt, hogy az a sejtelmes, bohó gyermekézés ugyanez a hangja volt a szívnek, csak a húrok rezegtek akkor elmosódva, álmagon, öntudatlanul.

Csakhogy Madelon és az igazi bajuszú huszártiszt nem mentek nászutazásra. Közös háztartáson éltek ugyan a játékos fiókban, hanem az ő kis mamájokat még sem szomorították meg azzal, hogy fészekrakás előtt elröppenjenek mosolygóbb, de idegen égalj alá. Helénnek meg Sándornak sokkal rosszabb szíve volt, mint Madelonnak, meg annak a szép huszárnak; itt hagyták a mamácskát, itten, egyes-egyedül. Mikor Helén abban a sötétszürke utazóköntösben - akár egy diakonissza - piruló, harmatos arcját utoljára odahajtá keblére, és Sándor messzelátó-, szivartok- és táskaszíjjakkal keresztbehálózott waterproofja eltűnt a coupé ajtajában, mamácska még mindig nem tudta, nem sejtette, hogy milyen nagyon megszorítja őt ez a két boldog, rossz gyermek. Csókot, imát, áldást küldött utánok, aztán visszatért kis szobájába. És itt, itt nyilallott először szívébe az - önzés fájdalma. Hogy neki többé senkije, hogy ő egyedül van, az ő Helénje elment, elvitték. És siratja keservesen, higgyék el önök, nem Helént, hanem (Byronnal nem szólva) - önmagát.

*

Az a kis menyecske és az a kis férj pedig Velenczében üli házassága egyhetes fordulóját. Nem ezüst-, nem aranylakodalom az; ily hideg, rideg érzek nevét korán volna még akkor emlegetni. Az esküvő egyhetes jubileumának legjobb neve - rózsamenyegző. A mi csak annyiban hazug elnevezés, mert akkor még nincs tövise annak a két egymásba ölelkező ifju bokornak. De az egyik néha egy kicsit harmatos. A mint ott ülnek holdas estéken a Café Quadri előtt a keskeny, magas nádszékeken, míg a piazza közepén monstre-katonazenekar öblös réztölcsérei ordítják az Aida-potpourrit, Helén gyakran emeli keztyűjét ragyogó szeméhez. Sándor ilyenkor feddőleg érinti meg a keztyűs kis kezét s kérve néz az ő kicsi feleségére. De ez még jobban nekibúsul s akár csak egy madárka csicseregne, panaszosan felsóhajt:

- Szegény mamácska! Vajjon mit csinál most egyedül!

No, de mire signor Ercole, a páviánszakálú vén cameriere előlejt a chocolate-kannával s párolgó barna habot sodorint habarójával a csészékben, már fölszáradt a menyecske könyje. Mosolyogva hint morzsát annak a kétségkívül igen dorbézoló életű hamvas-zöld galambnak, a ki még e késő órákban is fönnéjszakáz s koldul a vendégsereg közt. Signor Ercole nagyon soká habarja azt a chocolateot; míg kezei fürgén tánczoltatják a habverőt, hamis szemei a fiatal páron legelnek. Ő ne látná első pillanatra, hogy ezek rózsamenyegzőjüket ülik! Ő, a ki harmincz éve szolgál a Quadriban s legalább is húszezer ily boldog párnak hordott már piccolo nerot, Sherry-coblert, fagyaltot, framboiset és citromvizet! Ha ily ötnapos hitvestársaknak visz citromvizet, a két pohár mellől mindig elcsen frakkja szárnya alá egy-egy czukordarabot. »Édes ezeknek most úgyis minden!« - humorizál magában. És abban igaza van, hogy ilyenkor még nem igen idézik Ferdinand mondását: »Die Limonade ist matt, wie deine Seele.«

Fönn a Campanile loggiájából komoran bong bele a piazza sürgő zajába, hold- és lámpafényébe az éjféli harangszó. A benszülött velenceiek a Torre dell'orologio vén kapuíve alatt sietnek hazafelé, az ifju párok azonban dehogy engednék el a gondolázást. Igazi gondolás, igazi Velenczében, igazi holdfény mellett. Helén és Sándor sem vonják ki magukat a novella-stilus e locus communisa alól. Ott ülnek a gondola pehelyvánkösán, kéz kézben. A gondoliere egyhangúan lépeget csónakja orrában, csúsztatván evezőjét a homályosan-ezüstös lagunán; a fekete ladik mint phantom, komoran suhan a nesztelen vízben - tele tarka, fényes boldogsággal. Sándor imádatlaltól csókolja meg felesége kezét a keztyű fölött, telesuttogja azt a rózsaszín fülecskét édes bolondságokkal, Helén pedig keszkenőjével elfödi a szemét s zsenge teste egész rázkódásával zokog:

- Szegény kis mama, ott magában!

Sándor bizony egy kicsit kelleetlenül sodorintja meg bajuszát erre a disszonáncziára; mindig az a mama! Komolyan féltékeny kezd lenni a mamára. Pedig hát csak várnia kell az idők forgását és fölszikkad az asszonyarczról a leányköny.

*

Föl bizony, még a mamáéről is. Hanem annál többet rí a harmadik. Mert nagy szerepcserék történtek. A leány most egy apró jövevény, a mama Helén, az előbbi mama pedig - nagymama. Mert meg kellett érnie azt az égi örömet annak a szürkehajú jó kis asszonykának, hogy nagymama legyen. A ki még egy éve ilyenkor a homályos, csöndes, szobácskában az ő »kis« leányát siratta, most egy pirosalmaképű angyalkának kaczag, a mint az kiabálva hempereg párnái közt. És ez a parányi, tehetetlen jószág az a házitündér, ki betölti az anya szívében a leány helyét s a leányéban az anyáét. Mily könnyű megoldása e két egymáson csüggő lélek kis szomorújátékának! S most a nagymama bezzeg nem ül tétlenül a varróasztalnál; finom ujjai közt gyorsan csillog a tű: készül a tömérdek toilette a tündér-királykisasszonyka számára. S ha olykor mégis egy-egy köny csillan meg szemében: az öröme az.

Az utolsó keringő.

Még egy pillantás a tükörbe. Nchette, a minden komornák legügyesbbike, fűrgén hajlik le a szőnyegre a kézi-csillárral, melynek fényét sugározva veri vissza a roppant rococo-keretű üvegsík. A fehérén csillogó atlasz uszály hullámszik, suhog, ragyog a tükörben és tükör előtt; felülről a boudoir-lámpa hinti fehér világát a szép asszony fűrtös fejére, mely mosolyogva, elégűlten hajlik félre azon a gömbölyű, hűszín nyakon, mintha mondaná: »Gyűnyűrű vagyok«!

Igaza van, igaza százszor. Adél a legszebb özvegy, a ki valaha szűveket tett mámorossá s a legszebb harminczkét éves asszony, szebb - hogy ne sokat mondjak, - mint Balsac összes hűsnűi. Harminczkét éves. Rűla nem gorombaság ezt mondani. Adél azok kűzűl az asszonyok kűzűl valű, a kiknek szépségcsillaga ez idűben van a dűlponton; soha sem volt oly hűdítű, soha sem oly vakítű szép. Az idű, midűn elűszűr illetű meg fiatalleányos báját, nem tűrűlt, de alkotott. Tizennűgy év elűtt - hogy e rossz hasonlattal éljek, - csak schizze volt annak a gyűnyűrű kűsznek, melyen az idű óvű keze, mint Benvenuto Cellinié, naprűl-napra czizellált, zománczozott. Én ismerek sok embert, a ki azt mondja, hogy a leány soha sem oly szép, mint az asszony. Ha nem félnek az én kis Margit barátnűm imádatosan megrovű pillantásától, bevallanám, hogy magam is ezek kűzű az emberek kűzű tartozom. A leánynak csak egy bája van, csak egyet látunk, érzűnk a sok szép összhangjában; maga az ifjű báj, mint egy fehér rűzsabimbű. De az asszony százszor szép; minden pillanatban uj és uj, halandű szeműnk elűtt eddig rejtett csodáját fedezzűk fűl, hol mosolygű ajka szélén, hol durczás homlokán, hol szeműlde finom ívén. A hajadon egyszerű, naiv kelleme szelűden igűz meg; az asszony bájai elhűdítanak. Az tavasz, ez nyár. S vajjon nem akkor legfűnyesebb-e a nyár, mikor még láthatatlanűl, de már féligen sejtethűn belevegyűl színébe az ősz egy álmodott árnyalata; nem akkor legszebb, mikor harműniájába mintha már belecsendűlne az ősz elűsű, elmosűdott félhangja, mely még a szűv legműlyén is alig hallatszik. És tán azért a legszebb akkor, mert érezzűk, hogy nem soká válunk kell tűle...

Félre, enyűszet hamvas, kűdűs gondolata! Félre, mikor Adél szépségérűl van szű. Ki gondolna arra, hogy e gyűnyűrű rűzsa selymes szirmai valaha fonnyadva tarlűdnak le? Senki. Még maga Adél sem. Pedig a virág maga álmodja meg legelűbb, hogy hervadnia kell. A tekintetben, melyet a tükörbe vetett, nem volt az aggűdásnak sejtelmes árnya sem. A diadal hűdítű pillantása volt az s mikor beburkolta magát a belépű hattűpelyhes selymébe s lesuhogott a lépcsű szűnyegein, tudta, hogy isműt övé lesz minden szem és szűv. A lépcsűház Ficus-erdejébűl egyszerre egy kicsi tűndér lebbent eléje s rohanta meg tárt karokkal.

- Jaj de szép vagy, édes kis mama!

Ilonka volt. Erűnek erejével le akarta magához vonni azt a hűdítű szép fejet, hogy megcsűkolja. Hiszen az neki szabad, az az övé, mert a mama az övé! És nyujtotta fűl felé kacsűit és azt a piczi piros száját.

- Most nincs idűm, édes gyermekem! mondta Adél hirtelen - ereszsű, egész - elrontod a coiffureűmet.

Aztán sietve suhogott le fogatjái. A coupé ajtaja becsappant s a kocsi elűkelű puhasággal robogott ki a kapualj fakoczkáin. Ilonka csak hallgatta, egész addig, míg a patkűk csattogása elveszett a távolban, aztán elszomorodott, a tizűves szűvek kimondhatatlan nagy búsongásával. A jű miss Harriet egész este nem tudta elgondolni, hogy mi leli az ő »dear little friend«-jét. Nagy szemebűl olykor lopva tűrűlt ki egy kűnyet s még az sem kellett neki, mikor miss Harriet elmondta a jű Kathie és a rossz Biddy tanűlságos szép tűrtűnetét, chocolate-fánk-fűszerrel.

*

És miért sietett annyira Adél? Igazán maga sem tudta. Talán mert Zoltánnak eligérte az első négyest? Bolond gondolat! Felkaczagott, mikor megfordult fejében. De van ám olyan kaczagás, melylyel csak minden áron el akarjuk riasztani azt a kis manót, mely ott a szív legrejtettebb kamarája előtt guggol s keze ólálkodik, hogy félrelebbentse a függönyt: »De csak nézz bele!« Mikor nem akarjuk önmagunkat meglepni, nagyon jó ez a kaczagás. Mikor hazudni akarunk önmagunknak, kitűnő ez a két szó: »bolond gondolat.« De az az apró manó csak csökönnyösen ott fintorog tovább is a mellett a kis függöny mellett s lesi az őrizetlen pillanatot, mikor lerántsa a leplet: »No látod, hogy mégis úgy van!«

*

Sylvia bűvös-bájos keringője hullámozott a fényes bál-terem ragyogással, illattal, mámorral teli levegőjében. Az ablakok álmatag, fáradt déli növényei mögül már beszápadt a téli reggel első világa. Adél Zoltán karján a cotillon utolsó keringőjében. Delibes csengőpengő ezüst szálakból font zenéje hódítva lopódzott a szívbé; rhythmusa lebilincselte az idegeket. Adél a lángoló-szemű barna férfi vállára hajtá szép fejét s öntudatlanul hullámozott az árral. Mint rég elfeledt álom tükrözött vissza bádgyadt lelkében az első bál, melyen ép így járták az első keringőt. Ő és Zoltán. Tán szerették is egymást, úgy ahogy tizenhat éves fiatal emberek szoktak szerelmesei lenni. És tán tele is sírta párnáját egy hosszú éjjel meleg, nagy könnyekkel, mikor az ifjú elszakadt tőle, más, messze világrészbe. S tán asszonykorában is gondolt néha arra az első keringőre s gondolt akkor is, mikor Zoltán visszatért. És lehet, hogy akkor is, mikor Zoltán *másnak* nyujtá kezét. És tán visszaálmodta akkor is, mikor Zoltán ismét ott ült lábánál a kandalló előtt, néma esdekléssel nézve rá föl. A nympa-keringő hangja mintha Diána ősi erdejének balzsamát varázsolta volna a bálterem levegőjébe; vadvirágok, moha, tölgyek, harmattól ázott sziklák illatát. Adél bódúlva nyugodott tánczosa vállán; félig lehúnyt szemének tekintete találkozott Zoltánéval, érezték egymás lehellete forróságát.

Az a kis settenkedő gnóm pedig ott a szív rejteke előtt, sietve tépte le karmaival a kárpitot: »Szereted! Azért is szereted!«

- Adél, - suttogta lázasan Zoltán, - Adél, ön engem szeret!

Az apró manó pedig kezében a kárpit rongyaival, sietve ült be abba a legtitkosabb kamrácskába és erősen integetett ki onnan: »Persze! Igen, igen. Mondd, igen!«

És Adél azt sugta, hogy igen.

*

Egy aranyos verőfény-csík már réges-rég ragyogott a boudoir szőnyegén, mikor Adél még mindig ott feküdt a zsöllye selyemvánkosán, keblén a belépő hattyúpelyhével, lábánál fonnyadt kaméliabokréta. Nagy selymes pillái alul álmatagon, kábulva nézte a földig érő rococo-tükrörben azt a halavány, szép fehér asszonyt, ki vele szemben bágyadt ábrándozással hevert a karszék párnáin. - O hát Zoltáné. Övé, megdönthetetlen. Szereti; mondta. Mondta egyszer s érezte azóta ezerszer; érzi most is. Lezárta fáradt szemhéjait és tarka, bohó tündérépek kaleidoszkopja forgott, csillogott előtte.

- De, asszonyom, - mondá hátul a zsöllye támlájára könyökölve Nichette, ki nagy aggódón már harmadszor lopódzott be a boudoirba, - asszonyom nem öltözik át? Istenemre, megbetegszik.

- Igaza van, Nichette, - szólt Adél önkénytelenül. - A hálóköntösömet!

Míg a komorna elsietett, Adél leszakítá fejéről a díszet s néhány tűt húzott ki hajából. Fekete selyem palást omlott öltözete fehér atlaszára. Kábítóan szép volt. Ha Zoltán most látná! Kaczéran tekintett a tükrörbe. Sylvia keringőjének dallama zsongott fülében; ajka akaratlanul

utána csilingelte. Rózsás ujjaira haja egy fürtjét csavarta és nézte a széles fekete selyem gyűrűket. Egyszerre ijedten rázta le kezéről a haját. Zsibbadtan egyenesedett föl.

A fekete selyemben volt egy ezüstfehér selyem szál.

Egy, egyetlen, az első.

Fölkapott egy kis római ovál tükört és sápadtan nézett bele. Az ezüst szál onnan eredt fehér halántékáról és mellette, közel, a szeme végén volt egy kis - redő. Igen, egy ősz hajszál és egy redő.

Adél lehajtá bájos fejét az ősz, a hervadás ez első fuvalma alatt. Aztán egy pillanat alatt gondolt valamit, nagyon sokat, többet, mint sok-sok éven át. Elpirult és könnyek szöktek szemébe. Egynek szólt az a piros felhőcske is, meg az a harmat is; a mit nem mondott életében még csak egyszer: annak az igen szócskának. Az a kis szívbeli gnóm pedig kegyetlen erkölchirdetéssel fintorgott: »Bizony, már későcskén van. Nem szégyelled magadat? Ősz és ránczosképű asszony. Hát ha majd Zoltán meglátja?« De aztán az a kis rossz egyet rántott ferde vállán: »De hátha nem látja meg? Hiszen te még nagyon szép vagy! Egy csöpp Ravissante eltünteti azt a parányi vonalt. Egy ujjrántás kihúzza azt a korai ősz szálát. Zoltán imádni fog. Lábaidnál fog heverni; örökre foglyod. Mennyi szép nap van még hátra, mennyi édes óra, mennyi boldog perc! Elő csak azzal a tégelylyel és ki azzal a hajszállal. No csak rajta! Húzd ki! Nem fáj!«

Adél izgatott haraggal csavarta kicsi ujjára azt az ezüst selyemszálat és... E percben megölelte hátulról két kis kar, hatalmas erővel és egy kicsi piros száj csókok záporával ontá el fejét, haját.

- Mamám, édes kis mamám! Be rég láttalak! Mit csinálsz? Már nem haragszol rám?

Adél fölugrott, megragadta kis leányát s pillanatig nevetve, sírva nézett abba a gyönyörű kis arcba. Aztán fölkapta ölébe és csókolta, isten tudja meddig. Csak ennyit mondott:

- Ilonkám! Mindenem!

Aztán zokogott és kaczagott egyszerre.

Az a bizonyos parányi gnóm pedig nem szólt semmit, hanem kiillant Adél szívéből s eltűnt az ablakredőkön behulló verőfényben sürgő porszemek közt. Elfoglalta helyét s kiszorította - az anyai szeretet. Mikor egyszer az van a szívben, igazán és teljességében, akkor nem fér oda más semmi.

Fél óra múlva egyszerű házi ruhában ült az ablaknál s kezében kis tükörrel, gondosan simogatta halántékán azt az ezüst szálacskát. Hogy valahogy el ne veszzen! Mert mennyit, aranynál drágábbat adott neki ez a kis ezüst! Ez az ő palládiuma, meg az az angyalarczú leányka, ki nagy okos képpel ott hímez vele szemben, a varróasztalnál. És ezt is az az egy hajszál adta neki igazán. S mikor Nichette egy kis világoskék levelet hoz be, nyugodtan, csöndesen mondja:

- Soha sem fogadom el többet.

Aztán (ne tagadjuk el azt az egy kis könyet) egy harmatcseppen át ránéz báli ruhájára, mely fáradtan hever a széken. Az utolsó keringőnek vége van.

A hosszú köves utca.

Így hívta az egész kisváros emberemlékezet óta, pedig voltaképpen nem volt sem hosszú, sem köves, sem utca. Két mohos zindelyű vén ház állott egymás mellett, de mégsem annyira tőszomszédságban, hogy támogathatták volna egymás fáradt, öreg vállát. Volt köztük egy öt lépés széles sikátor vagy mi, melyet elől az utcán falécz-kerítés zárt el, a házak közt pedig benn pár ölnyire magas kőfal szakított meg. A külső faléczek azonban sokkal rozogábbak voltak, semhogy tavasszal a lúd- és kacsanépség be ne járjon rajtok a hosszú köves utcába pázsitot legelni, esőnek idején meg gágogva lubiczkolni a pocsolyában; a belső kőfal fölött pedig benyújtotta ágait két öreg almafa, májusban hinteni a szomorú, sötét kis zugba fehér virág-szirmot, októberben zizegő, hervadt leveleket.

Csak a jó isten, meg tán az öreg Támár, a nyugalmazott városi írnok a megmondhatója, hogy keletkezett ez a hosszú köves utca. Az öreg Támár eladomázza, hogy az a telek, mikor odáig még nem ért ki a város, egy bolondos gazdag emberé volt, a ki porcellánból khinai pagodát akart arra a helyre építeni. Az ember mindjobban elszegényedett és mindjobban elbolondosodott. Szükségből eladta telke két szélét, de a közepén magának tartotta a hosszú köves utcát, hogy majd ha még egyszer meglátogatja a szerencse, hát legyen hová rakatni a tündérekastélyt. A két szomszédtelken építettek két házat; a hosszú köves utca pedig üresen maradt, mert a bolond ember meghalt s az a tenyéryni folt nem kellett senkinek. Ma már Támár bácsi sem tudná megmondani, hogy voltaképpen kié, ámbár negyven esztendeig volt a telekkönyvnel. Hogy a bolondos ember soha sem építi föl porcellán-palotáját, azt tudta a két szomszéd háziur nagyon jól, és ezért a helyett, hogy vakfalat rakattak volna házaik a sikátorra eső oldalára, vágattak oda két-két ablakot, gonosz ember és állat ellen tétetvén mindre jó hajlított vasból való öblös kosarakat.

Hívták pedig a balra eső házat Szent-Czecziliának, mert a sarkán ott állott az Ur dicsőségére zengő szűz faragott kő-kepe, letöredezett kő-orgonasípokkal egyetemben. A másik ház pedig ismerszett a fából kiformált három királyokról, a kik a csodacsillag által vezéreltetvén, visznek a betlehemi kisednek aranyat, tömjént és myrrhát. Gáspárnak valaha volt szép kék köpenyege, Menyhártnak zöld palástja, a szerecsen Boldizsárnak pedig fekete ábrázatja és piros víganója; ez a sok színbeli pompa most azonban csak olyankor tűnik föl nagy haloványan, ha a három szüett szent férfiút nagy eső áztatja meg és a régi festék maradékai megnedvesednek.

Szent-Czeczilia házának az a két ablaka, mely a hosszú köves utcára nyílék, igazi két kis virágos kert volt. Miglen a hosszú köves utcában, ha el nem öntötte a pocsolya, laboda, lólapu, kutyatej, kökörös burjánzott: a két ablak kosara hasznos és szép virágokkal ékeskedett. Az öblös kosár aljára tett deszkákon zöld mázas cserepekben zsálya, fodormenta, Boldogasszony levele, líliom, rezedá, nárcisz, tulipán és rózsák nyíltak, illatot, színeket, derűt osztva a mogorva kicsi zugolyba. - A három szent királyok szemközti két ablaka pedig mindenféle ritka és szépen szóló madarai által vala nevezetes. A kosarak tele voltak akgatva kisebb-nagyobb kalitkákkal, melyekben húros rigók, fülemilék, Mátyás-madarak, piros bóbitás kenderikék, pitypalattyok, sármányok lakoztanak és énekeltek, füttyöltek szívgyönyörködtetőn, kiki a maga módja szerint.

Volt pedig a virágos két ablak Crescentia kisasszonyé, a madarakban bővelkedő pedig tisztelendő Ágoston atyáé. Crescentia kisasszony hetvenöt esztendő hajadon, Ágoston atya pedig nyolczvan éves, nyugalomba vonult aranymiséslélekész. A két öreg csak vasárnap reggel szokta elhagyni szobáját. Ágoston atya misézni ballagott a templomba, s utána kevés perczel mindig istentiszteletre ment Crescentia kisasszony. Ágoston atya, bár kerülőjébe volt neki, soha sem ment azon az úton, a hol a galambész hajadon szokott járni; s a kisasszony az

agg lelkész miséje után mindig még soká forgatta kopott kis imádságos könyvét a templomoszlop árnyékában, csakhogy véletlenül ne találkozzék az ő vén szemköztös szomszédjával, a mint az kitipeg a sekrestyeajtón. Tán csak nem volt haragban egymással ez a két szelíd öreg? Hiszen mikor otthon vannak, mindkettő mindig ott ül a nyitott ablakban s mielőtt odaülnek, Ágoston atya mindig lassan megemelinti kis fekete camauráját, Crescentia kisasszony főköötőjének hófehér fodra pedig mintha barátságosan biczczenene egyet. Aztán egymásra mosolyog a két redős arcz egy perczre, de a következő pillanatban Crescentia kisasszony szeme már kézimunkáján csügg, Ágoston atya pedig kapcsos könyvébe mélyeszi tekintetét. Aztán nem néznek egymásra, míg az alkony nem teríti le a hosszú köves utcára hamvas fátyolát, s az öreg szemek tévesztenek minden harmadik czérnahurkot és betűt. Akkor fölkelnek, mosolyogva tekintenek egymásra, a camaura megbillen, a főköötőfodor megbiczczen s elbúcsúztak holnapig.

Így üldögélnek ők minden nap. Crescentia kisasszony virágai üde, illatos lehelletöket küldik át a szemközti ablakba, Ágoston atya madarai pedig csattognak, dalolnak a szomszédnak is. Így megosztozva ajándékoznak ők egymásnak kölcsönösen virágillatot és madárdalt. Ha valaki meglesné e két csöndes öreget e néma látogatásaikon, észrevehetné, hogy Crescentia kisasszony gyakran megszegi azt a sok évi szokást, hogy csak találkozáskor, elváláskor néznek egymásra. Mikor már soká üldögélnek ott az ablakban, Crescentia kisasszony megerölteti szemeit s oldalt pillant az olvasó Ágoston atyára: vajjon nem tekint-e véletlenül felé. Aztán hosszan ott feledi tekintetét Ágoston atya nyugodt, szelíd arczélén s ajkán, mely olykor megrebbe olvasásközben. De aztán, mintha bűnben leledzett volna, önmagára haragudva félrefordul és - néha egy könyvet törül ki köténye szögletével sötétkék szeméből, mely még mindig szép. És esténként, mikor kárpit födi mind a virágos, mind a madaras ablakot, Ágoston atya kinyitja régi írószekrénye egy kis, a tükör mögé rejtett fiókját és kivesz onnan egy színehagyott kék bársonytokot. Kinyitja s reszkető kezével a gyertya mellé emelve, elnézi, nézi sokáig. Pastell-kép van benne. Egy gyermekleányt ábrázol az, e század első és második évtizedének divatja szerint, fején antik görög hajcsigákkal s rövid, szinte a hónalj alatt kezdődő derekú ruhában. Kissé olajsín kerek arczára mintha csak most lehelte volna rá a festő azt a könnyű pír; cseresnyeajka oly fiatalon mosolyog, és sötétkék szemének mély tava oly angyali ártatlansággal nevet. Nézi, nézi az öreg hosszan, mélán, lehajtva hófehérhajú fejét. Aztán visszateszi a tokot a tükör mögé és megtörli szemét csuhája ujjával. Bizonyosan könybelábadt a képre vetődött gyertyavilágtól.

Crescentia kisasszony pedig tán ép e perczben elővesz egy ódon cassetteből egy kis bikkfásípót. Igen csinosan van faragva; apró borostyánlevelek folyják körül, magokba öelve e név betűit: *Czenczi*, meg ezt az évszámot: 1818. És az agg hajadon soká tartja kezében az elbarnult sípót, melynek tán már hangja sincs, mert meg van hasadva; s mielőtt visszatenné a cassette lavendulás fakó párnácskái közé, végigcsokolja azt a darab régi fát. Aztán lehajtja fejét száraz karjaira és csöndesen permeteznek könyei.

*

Kopott, egyszerű történet az ő történetök. Két kis falusi ház állt egymás mellett a patak alján. Pirosbogyós liceumsövény futott végig a két kert között. A háztetőkön galambok tollászkodtak, az udvaron rikoltott a páva. Mindkét házban szegény emberek laktak; az egyikben egyszerű zsellér, a másikban özvegy kapitányné. A zsellérnek volt egy fia, kit iskoláztatott, a nemes-asszonynak pedig leánya.

Eljött egyszer a nyár. A zsellérfiú hazakerült az iskolából. Meglátták egymást és megszerették, gyermekies, naiv szeretettel. A fiú kis furulyát faragott a kedves leányka nevével és fujdogálta mindig a patak alján, a hol a sövény hajtá le vesszőit a vízbe. Czenczi, tizenhároméves gyermekleány, pedig hallgatta a szederfa alól és halkán dalolgatta a fiú nótáit. Aztán

beszélgettek a sövény résén keresztül, boldogan, dobogó szívvel és szörnyű félnéken. Rég kérte a fiú a leánykától arczképét s ez egy nap elhozta kis pastellképét a kertbe. A fiú átosont a sövényen, keblébe rejtette a képecskét és - harmatos nyári reggel volt, rigó füttyölt a verőfényes jegenyéken, - megcsókolta a leány édes, piros ajkát.

- Szégyelljétek magatokat! - kiáltott e pillanatban a mögöttük teremt özvegy kapitányné. - Szégyelljétek magatokat!

És ők szégyellették magukat. - Ez volt szerelmök története. Nem maradt belőle egyéb, mint a pastellkép a fiúnál és a kis síp a leánynál. Czenczi meghasadva találta később a kert fűvében. Tán oda dobta valaki?

A fiúból pap lett, a leánykából vénkisasszony. Nem vadregényességből; annak apja, ennek anyja kívánta így. A szegény nemes nő azt mondta, inkább maradjon a leánya hajadon, semmint mesallianceot csináljon.

Mikor ez a két teremtes újra látta egymást a hosszú köves utczában, a fiú hetven éves volt, a leány hatvanöt. És mikor először egymásra tekintettek, ép olyan pír futotta el arczukat, mint mikor a kapitányné félszázad előtt rájuk kiáltott: »Szégyelljétek magatokat.« Mert mind a két szív megmaradt a régi, naiv, tiszta gyermekszív. S hogy miért nem hajtják egyszer ősz fejüket egymás vállára, hogy kizokogják magukat fájón, édesen, megnyugtatón? Azért, mert a két galambfehér hajú gyermek még most is hallja, hogy »Szégyelljétek magatokat« és - most is szégyellenék magukat. A második csókot majd csak egyikök fejfája fogja kapni.

A hegy mögül.

Onnan szólok. Legalább bizonyosan azt fogják mondani rólam az én szeretetreméltó barátaim. Mondták már egyszer s a mi kevesebb, ki is nyomtatták. Mert ha mi, kik bontóként forgattunk valaha és hiszünk Darwinban, remélünk Häckelben és szeretjük Vogtot, ha mi egy csöpp »gyöngeséget« árulunk el, már ránk kiáltják, hogy: »ni, hát ez is ultramontán!« És az elárult gyöngesség nem a hit a lourdesi víz gyógyító-erejében, nem Lateau Luiza k. a. stigmáinak csodálata, hanem - tárczát írni a *szürke nénékről*. Nem bánom, hirdessék rólam, hogy ultramontán vagyok; ha a mögött a hegy mögött szürke nénék is vannak, nem szégyellem. Az is igaz, hogy ők térítettek engem oda vissza. Gyermekkorom költészetét: az ódon szent képekkel teleakgatott kolostor-folyosókat, a viaszgyertyafényben lángoló oltárt, a tömjénfüst és balsam illatát, az orgonahangot kitörülte szívemből az élet rideg prózája. Még könyemet is elvette, a mivel megsíráthattam volna e tiszta, szent, boldogságadó emlékeket. És a szürke nénék, hála nekik érte!, visszaadták nekem legalább azt a könyvet, hogy felfohászkodhassam:

»Oh, ha bennem is, mint egykor, épen
Élne a hit, vigaszul nekem.«

Hogy a hit mily nagy, irigylendő boldogság s mily csodák tevésére erősíti meg a gyöngé emberi teremtést, arra engem ezek a jó, halaványarczu apácák sok helyen tanítottak meg. Az árvaházban, a betegszobában, a sebészi műtétek asztalánál, a halottas kamarában. És hogy hol csodálandóbb e tiszta lények önfeláldozása, ereje, hol nagyobb részvétők, igazabban együtt-szenvedésők, azt nem tudom. Fönséges és szent volt mindenütt.

*

Soror Angelica a földön térdelt, mikor beléptem az árvaleánykák hálótermébe s szalmacso-móval, kőporral súrolta a padlót. Kezeit, melyek oly kicsinyek voltak s még nem durvultak el egészen, a nehéz munka feltörte; vércsöppek vegyültek a kőporba, de a fiatal apácza alázatos mosolylyal rejté el a vérző kezét, mintha nem venné észre, hogy fáj. Aztán sietve takarítá félre a mosó eszközöket s félbehagyta a dolgot, nehogy kérkedni lássék nehéz munkájával. Bevezetett a kicsinyek nappali szobájába, hol a szegény kis apróság egy másik néne gondviselése alatt nagyban szemelgette a borsót, mely majd milyen jó lesz ebédre! Hogy tipegett valamennyi egyszerre Angelica nővér felé! Hogy ölelték át térdeit, hogy rejtették arcukat kötényébe s hogy csimpajkodott nyakába az a negyedfél éves kis szőke golyó, a kit karjára vett:

- Néni, mit hozott?

Soror Angelica megcsókolta a Murillo-képü kis angyal cseresnye-száját:

- Ezt ni, Mariskám.

Az apróság nagyot nézett azzal a két búzavirág szemével. Hát mit is hozott neki voltaképen a néni? Hiszen nem kapott semmit! Pedig az mindenét adta neki. De azért meg volt elégedve a kicsi nagyon, mert a néni szereti. Átölelte gömbölyű karocskáival a nővér nyakát s vállára hajtotta göndör fejét. Soror Angelica még egyszer megcsókolta az ő jó kis Mariskáját s ha jól be tudtam látni fehér capuchonja szárnyai alá, sötét szemébe fényes köny futott. Vajjon kié volt az a köny? Azé a csöpp kis árváé, kinek az apját robogó vasut roncsolta össze s anyja utánahalt bánatában, vagy a Byron önzése belopódzik még egy szürke-néne szívébe is? »Siratjuk önmagunk!«

*

Kora-tavaszi, ujholdas éjjel van ottkünn. Sötétség leskelődik be a kórház-terem magas ablakain. Virraszt a lámpamécs, virraszt az apácza. Minden ágy lakójának szemére szállt a jótékony, enyhet adó álom; csak a 39-es vívődik magában, szótlánul, nyögés nélkül. Olykor görcsösen veti föl magát párnáiról, ajkai és kezei levegő után kapkodnak. A szürke néne ott ül mellette, törli verítékét s lesi az óra lassú lépteit, mikor lesz éjfél, hogy orvosságot nyújtson a beteg ifjúnak. A beteg pár percze lecsöndesült; lezárta szemeit s csöndesen lélezkzik. A soror durva teveszőr-ruhája zsebéből elővonja kis olvasóját és pörgeti nesztelenül; szeme a szenvedő szögletes, sápadt arczán függ, lesi zihálását s melle emelkedését, ajka azonban hang nélkül rebegi a pater-nostert. A kórterem nagy fali órájának mutatói már-már egymásra érnek; a fürgébb városi toronyórák a messzeségben kezdik is bongatni az éjfélt. Egyszerre nagyot lobban a mécs. Az ifjú mélyet, hörgőt sóhajt, aztán felül ágyában s tétován jártatja körül szemét. Az apácza fölemeli kezét, hogy megsimítsa a fölriadt homlokát; de az ifjú visszarántja az ápoló kéz elől: lerogy párnáira. Meghalt.

Soror Brigitta lezárja vékony, fehér kezeivel a megtört szemeket s ajka a haldoklók imádságát susogja. A lobogó mécs hosszú, sötét árnyakat vet a falra és sápadt fényt a halott merev vonásaira. Körül az alvó betegek nyugodt, mély lélekezése hallatszik. S a nővér leplet borít a kiszenvedettre, aztán térdre borúl az ágy lábánál s összekulcsolt kezeire hajtja fejét. És csöndesen folynak könnyei, hogy legalább legyen egy teremtés a világon, a ki megsíratja azt az elhagyott, szegény halottat.

*

- A következő eset - szól hallgatóihoz az egyetemi tanár úr, finoman lóbálva ujjai közt egy bistouri-kést, - annyiban érdekesnek mondható, hogy az illető, a kin most mindjárt kettős czomb-amputációt fogunk végrehajtani, dinamit-robbanás áldozata. Bányamunkás, a kinek dinamit-töltésekkel van dolga. E dynamittöltések a mostani szigorú hidegekben megfagytak. Önök, uraim, a chemiából még bizonyosan fognak emlékezni arra, hogy a dinamit fagyott állapotban robban föl legkönnyebben. Ha csak hirtelen melegre viszik, már explodál. Ezért a munkások a fagyott töltéseket a zsebökben hordják, míg ott a test melegénél lassan kienged. De az illető, a kivel önök most mindjárt meg fognak ismerkedni, forró kályhára tette... Nagyon súlyos eset. Exitus lethalis... Kérem, Miklós, János, ne késsenek sokat!

Ez a klinika szolgálainak szól, kik betolják az előadó terembe a síneken járó műtevéasztalt, melyen már ott fekszik a dynamitrobbanás által szétroncsolt ember. Az asszisztens urak előkészítik a szükségeseket; a fényes aczél műszerek hosszú sorban ragyognak az előadási asztalon, ott az Esmarch-kötés rugalmas szalagja, a karbolsavban ázó katgutfonál, a narkotizálás-hoz való álarcz, a kötelékek tömege. Oly percz ez, mely összébbszorítja az ifjú orvosnövendékek szívét, a tapasztaltabbakét pedig megdagasztja, mert hát a tudománynak is van néha olyan ingere, mint a sportnak. Csak az apácza áll oldalt nyugodtan, egyformán fehér arczczal; kezében a medencze, a mibe fölfogják a vért...

Hol az az asszony, a ki tartaná ezt a medenczét, a ki nem rogya össze, mikor a csontban recseg a fűrés? S mi adja az erőt e nőknek, hogy ők fölötte álljanak a többinek s jobban tudják túrni a szenvedést? A hit és annak a képe, a kit olvasójuk feszületén viselnek.

*

A budapesti szürke nénék (mert a mi fővárosunkban is élnek e jó lelkek), nemrég tudtára adták a közönségnek, hogy ezentúl - mivel gyarapodtak számban - szívesen ápolnak a magánházakban is minden vallású betegeket, a kik nem mennek kórházba, de rászorulnak jó és teljesen díjtalan ápolónőkre. E ténynyel, melyet egy-két sorban, apró betűkkel nyomtattak le a lapok, nagy kő eshetett le sok elhagyatott szívéről. Most nekünk is megvan az az enyhádó révünk, az a boldog tudatunk, hogy ha betegség látogat meg minket, nem kényszerülünk be a

kórház sötét falai közé s nem vagyunk odadobva durva, szívtelen cselédek fizetett irgalmának, bérlett kénye-kedvének. Óh mily áldott gondolat tudni, hogy bár el vagyunk hagyatva, mégis van számunkra egy gyöngéd, tiszta nővéri kéz, mely megsimítja forró homlokunkat s üdítő italt nyújt a láz tüzeiben.

És csak »az isten nevében!«, mint Béranger »Soeur-grise«-e mondja. Nem várnak más hálát, csak ezt a pár szót: »Isten áldja meg értte!«.

Ősz küszöbén.

Ma érintett meg először az őszi lehellete. Pedig még mindig nyári üdőségben nevet a margitszigeti gyöp, Adeline nagysám a legújabb deauvillei divat szerint való délelőtti toilletben suhog el mellettem s a virággyarmatok Dahliái még folyton oly büszkék, mintha nem is fenyegetné kevély fejüket a hervadás. De hát, hogy mikor kezdődik az őszi, annak nem a naptár és nem Adeline k. a. a megmondhatója. Mikor ott ültem szűz szent Margit kolostora mellett, a hátgerincz minden prózai hajtásának engedelmesskedő amerikai léczpadon, akkor tette vállamra könnyű, halvány kezét az őszi s azt sugta: »Itt vagyok!«

Mély, hűvös árnyat vetett fölém a koradélutáni nap. Sugarai átsonva a topolyafák levelei közt, mint ezer és ezer pazon odaszórt kerek arany pénz heverték a fehér porondon. Ezek az apró fénypontok mind nem más, mint a nap fotográfiái. Annak a nagy, ragyogó királyóriásnak, ki mint az élet, létezés, hévség és világosság korlátlan osztója uralg millió világ fölött, kedve telik abban, hogy ezen a porgömbön, törpe fák apró levelei közt letúkrözze nagy, égő arczát a homokra, melyen a hangyák és emberek nyüzsögnek. És nekem, a porból és hamuból való teremtetett állatnak, kedvtelésemet legeltetni rövidlátó tekintetemet ezeken a földre szállt mikroszkópi napokon; mint nevető, világos szemek néznek föl rám onnan a pad mellől s olykor hunyorítanak is egyet-egyét, ha a fák sudarát vándor szellő berzeli föl.

Ezek az aranyos szemek árulták el ma, hogy vége a nyárnak. Mert világos sárga, intenzív aranyos színökbe már ezüst vegyül: nekisápadtak. Nem volt felhő az égen, tiszta volt a szemhatár, de már az őszi névtelen, kifejezhetetlen finom fátyolán sütött át a nap, s míg átszűrődött a topolyalombokon, elhalványulva, őszi hangulatban ért ide le a porondra. Ha Theuriet André tolla volna az íróasztalomon, Claude Lorrain ecsete és paletteje a kezemben, vagy Schubert szelleme ihletné hangszerem billentyűit: ki tudnám fejezni az őszi e csodás finom odaárnyalódását a nyár világossággal, fényvel teljes képére. Ők tudtak névtelen nevet adni e szenderszerű, alig érezhető átmenetnek, melyet inkább az a szemünk lát, a melylyel álmodva nézünk. De Theuriet észreveszi az őszi és nyári e közeledő ölekezését a ragyogószárnyú bogárkán, mely mintha fáradtabban röpülne a szőlőtőkék közt s mintha zummogásában valami melancholia volna, mely előre panaszkodik a múlás fölött. Claude Lorrain képeinek bűvös levegőjébe, tündériesen átlátszó távolaiba tudta odalehelni a még meg nem született első őszi napsugár remegő mosolyát s egy futó ecsetvonással odavetett kóróval mondatott csöndesen fájó elégiát arról, hogy közeleg a hervadás. Schubert pedig az őszi előérzetének minő mosolyogva mély hangjait szólaltatta meg azokban a dalokban, melyekben tán már sejtette, hogy lelkét örök homály árnyazza be!

Mivel én csak szürkén érezni tudom, de kifejezni nem, a halkan ide lopódzó őszi elégiájának e kezdőaccordjait; nekem nincs egyéb teendőm, mint őszi felöltőről gondoskodni s tervezgetni: minő kedélyesen fogok unatkozni a szép októberi esteken, mikor majd kézzelfoghatóbb lesz az őszi s a kandallóba először kell begyújtani sziporkázó rőzsenyalábokkal. - Kandalló? rőzsenyaláb? sziporkázás? Nagyon is novella-formára csúszott a tollam. Elfelejtettem, hogy én csak rab vagyok (nem tudom hányadik szám) ebben a nagy, rideg börtönben, melynek főváros a neve, s hogy nekem nem lesz részem még az őszi ama költészetében sem, melyet a kandalló sugároz ki az alkonyi szoba szőnyegére. Nekünk befűtenek vasuton idehozott, gőzfűrészen szabályosan felaprózott, köbméter számra felmért bikkfával, közegészségtani szabályok szerint gölöncsérezett porcellánkályhába, a melyből ugyan ki ne próbáljon sziporkázni a tűz, mert a háziúr rögtön ránk becsületesen az elszenesedett fapadlót. Különbösen jó okosan előre vasrostát is alkalmaztak annak a nagy fehér, parázsevő kisértetnek arra a fekete, négyszögletű szájára; még fényugár sem hat ki belőle, nemhogy kártékony sziporka. Valóban, mi ránk, boldog városiakra, az ellenségünk sem foghatja, hogy valami novellahős módjára élünk.

Távol tőlünk minden, mi egy csöpp romantikát, egy csipet szentimentálisságot és egy hajszálnyi költészetet lophatna belénk; hiszen még kályhánk is gúnyosan dohogja szemtől-szembe századunk prózáját: »Meidinger patentje! Hamisítások ellen a gyári jegy óv! Utánzók törvényileg üldöztetnek!«

Ne vessenek téged, te czopfos, rococovilág akármennyit, mégis ilyenkor, ősz kezdetén, te vagy az én világom, hová olyan örömet költözöm vasut-füty, távíró-drótok és gőzgépzakatalás elől. A te lány, finom, hűvös színeid illenek legjobban a hervadásnak indulás e méla képéhez. Sisakfödelű vén kastélyaid elhanyagolt parkjaiban igazabb, édesebben fájó volt az ősz; öblös kandallóid mélyében barátságosabb, melegebb világot terjesztett alkonyaikor a tűz, s azok a hajporos parókájú tarka selyemruhás, csattos czipőjű hölgyek és urak, kik mosolyogva, halkan a legyező mögött nevetgélve, csevegve ültek körbe a magas támlányú székeken: bizony azok nálunk boldogabban, igazabban tudták érezni az ősz költészetét és varázsát.

*

Szeptembervégi alkony hint halvány verőfényt a szőlőkre s a gyümölcsös-kertekre. A mély úton lovak patkói csattognak a délutáni esőtől nyirkos agyagban; az enyhe, csodásan átlátszó levegőt át- és átszövik a bikanyál röpülő ezüst fonalai s kötnek parányi fehér csokrokat a léptetve lovagló fiatal pár kalapjára s ruháira. Az asszonyka bájos zsenge alak, sötétzöld bársony lovagló ruhájában; kipirult Mignon-arczára a fehér vendéghaj csigái s a szürke struccz-tollas Rembrand-kalap vetnek árnyat. Jobb kezében a hanyagul leeresztett itató-szár s az ostor, baljában aranyba foglalt lorgnon-üveg, melyet olykor kaczerán bigyeszt föl ragyogó, sötét szemeihez. A férfi - vagy mondjuk férj, - háromszögű kalapja alól elmélyedve nézi a menyecskét; térdeik olykor érik egymást s az asszonyka ilyenkor imádatos daczosan ránt egyet lova zabláján, ép úgy, mint három hét előtt - menyasszony korában. A völgy mélyén kelt alkonyati szellő feléjük hajtja a falu barna házfedeleiről a tőzeg illatát; a jobbágyság főzi az esti ebédet.

Oldalt a nyárfák között megcsillannak a kastély hamvas-zöld kupolái, melyekre pazarul hinti aranyát a hegyek mögé bukó nap; az ablakokon is ott ég a verőfény búcsúcsókja. De mire a tornácz márványlépcsői elé érnek, már kihunyt a világ s a teremből eléjük hat a kandalló fénye. A férj leugrik a nyeregből s elhárítja a lovászyereket, ki az asszonykát akarta lesegíteni lováról. Aztán szép kecsesfinoman föllépkednek a tornácz lépcsőin; az asszony kezében tartja hosszú ruhája uszályát s minden lépéskor kifénylik alóla a lovagcsizmácska s azon a parányi sarkantyú. Ott benn csak most vették észre, hogy megérkeztek; a társaság egyedül a kandalló nyájas világánál ült s csevegett. Most fölkerekednek mind, hogy a legkecsesebb menuettebókokkal üdvözöljék a fiatal párt. Még a nagyapa is félig komoly szabályos lábvakarintást tesz bájos unokája tiszteletére; Bécsben sem különbet, mikor fönn kamaráskodik az udvarnál. Aztán szép módosan, szép illedelmesen ismét leülnek a kandalló köré; az asszonyka is kipihen egy kicsit, mielőtt átöltöznék lovaglóköntöséből. Na meg tudja, hogy átkozottul csinosan illik neki az amazonruha s tán hódítani is akar vele egy kicsit a - hölgyek előtt.

S tovább csörgedez a csevegés patakja. A szomszéd Emődy gróf ép tegnap este kapta meg Párisból Parny legújabb idylljeit; mindjárt meg is tanult belőle egyet-kettőt s elszavalja a társaságnak, nagy tetszés mellett. A hölgyek bodros fehér fejei mosolyogva biczzentgetnek a legyezők selyme mögött, a nagyapa nevetve tapsol: »Coquin d'un Parny v'la!«, a főtisztelendő úr pedig szántszándékkal nagyon csikorogva nyitja föl burnótszelenczjét, hogy szent megbotránkozását - ha nem is értett sokat a francia idyllumokból, - egy kicsit kifejezze. Mert sejti, hogy mik keltették föl a pajzán zajt. Holnap bizonyosan elkéri Parnyt a gróftól és - vocabularium segítségével fogja elolvasni. Csak a fiatal pár hallott keveset a gáláns alexandrinekből; elvonulva a kandalló fényvonalából, ülnek egymás mellett: kéz kézben, szív szívben. A kastély tornyában halkan üti el a nyolcz órát a vén harang s lenn a faluból az őszi levegőn át

felzokog a kis csengettyű Angelusa. A társaság elcsöndesedik, a főtisztelendő lassan leveszi biretumát s a mint a tűz bronzfényt hint a nagyapa nemes metszésű vonásaira, látszik, a mint ajka halkán rebeg valamit s kezei egymásban a mellfodrok alatt...

Melolontha.

- Cserebogár-tragédia. -

Mert vannak ám tragédiáik a cserebogaraknak is. Vannak bizony, még pedig nagy és szomorú tragédiáik, épen mint nekünk, embereknek. Az a véghetetlen jóság vagy kegyetlenség, mely megteremté ezt a mindenséget, a Bathybius-iszap sejtjétől föl, föl egész a napsugárral rajzoló, villámmal író félistenekig, nem feledkezett meg arról, hogy része legyen a szenvedésekben, csalódásokban úgy az emberi szívnek, mint az apró bogárkák hátedényeinek, mely nekik a szívök. És a bogárccsalódások, bogárszenvedések csak oly keserűek és nagyok, mint a kothurnuszos tragédia hőské. A letiprott hangyának ép úgy fáj a halál, mint a sziklaomlástól eltemetett óriásnak. S a csalódások szomorújátéka csak oly keserves a cserebogarak világában, mint a miénkben; a mi hogy igaz, meglátják majd önök abból, a miket én itten leírok.

*

Készt az ősz, lassan jött a tél. Verőfény mosolya csillogott a kert fáin s fölmelegíté a pázsitot. A fűszálak halkán zizegve hajoltak egymásra, mintha suttogva mondták volna »Be jó meleg van! Nem fázunk!« Pedig közelgett Szent-András-nap s máskor, ily késő ősszel már rég a hó alatt fonnyadtak, dideregtek szegénykéek. A körtefák uj rügyeket hajtottak a lanyha, tavaszi időben; a rügyek kifoszlottak és finom, fehér viráglevelek reszkettek a verőfény langyos csókja alatt. Csalfa csók, ti szegény kis másodvirágok! A nagy diófa aljában egész Galanthus nivalis-család ütötte föl hősín fejét; hajlongtak, bólingattak, a mint szellő suhant el fölöttük; ifjú kelyheik akár csak csilingelték volna: »Itt a tavasz!« Hamis tavasz, ti balgahitű kicsinyek! Hazug verőfény, csálóka nap, mely csak azért mosolyog, hízeleg, hogy benneteket megtanítsion - szomorúan meghalni.

Mondta is a vén diófa eleget. Ő már tapasztalt száz év alatt sokat, nagyon sokat s nem bolondult egykönnyen a fiatalok után. »Majd ríttok ti még!« - recsegett száraz ágaival, melyet pajkosan rázott meg a lanyha szellő. - »Majd meglátjátok ti még, hogy megint nekem volt igazam! Ne mondjátok aztán, hogy nem mondtam meg!« De hát nem értették meg sem a körtefák, sem a Galanthusok, mert diónyelven beszélt, a mi tudvalevőleg igen különös nyelv. Hogy érthette volna hát meg az a két tudatlan, naiv kis Melolontha, a ki ott kuczorgott a sötétben, mélyen a vén fa tövei alatt. Ők nem értettek mást, csak a verőfényt; az lehazudott egész hozzájuk, le a földbe. Átmelegítette a rögöt, lanyha csókot küldött le nekik, épen mint aprilban, s a két nyomorú, kis teremtés ébredezni kezdett.

- Tavasz van! - mondá Melolontha az ő testvérkéjének, megmozdulva a sötét alagüregben.

- Tavasz! - felelt a testvérke.

- Érzem mosolyát!

- Jer, menjünk föl a szép, a nagy világba!

- Elég volt itt a földben három hosszú évig!

És nekikezdték a nagy munkának; kiásták magukat a mélyből, és - még csak vékony réteg választotta el őket a világtól - boldogan mondták:

- Már látjuk a napot!

Meleg délelőtt volt, mikor a két cserebogár kiért gyermekkori lakásából, ide ebbe a fényes, nagy természetbe. Vidám szellő simítá le róluk a vedlőhártya utolsó maradványát s ők boldogan szítták tracheáikba az enyhe, oxigéniumos levegőt. Nevetett körültek minden; a nap, a

báránnyfelhők, a pázsit, a körtefák virágai, a piros háztetők, a torony fényes gombja. Épen mint tavasszal. És ők ne hitték volna el, hogy csakugyan itt a tavasz?

- Mily szép, mily nagy ez a világ! - lelkendett az egyik cserebogár.

- Jer, testvérem, röpjünk bele, hiszen van szárnyunk is!

Fölemelték szárnyuk aranyos fedőit s kibontották azokat a selyemnél finomabb, csillogó kis vitorlákat. Teleszívták nagy berregve azt a számtalan apró léghólyagot, mely emelkedni segít nekik, tiszta langyos levegővel, aztán rajta, röpjünk bele a világba! Szálltak, szálltak rettentő sokat, legalább is a szomszéd szilfáig, aztán ott lepihentek, mint a ki nagy dolgot vitt véghez s megérdemli a nyugodalmat. E pillanatban - zuhh! - Valami iszonyatos nagy esett melléjük. Legalább is akkora, mint ez az egész világ, mert elfödte előlük az egész mindenséget. Lapta volt, melyet játszó gyermekek dobtak oda. Az egyik testvére riadva bujt a száraz levelek alá, de a másik már nem ért rá menekülni. Egy szörnyű kéz nyúlt a lapta után és - ő utána, egy borzasztó hang pedig ujongva kiáltott:

- Nini! Cserebogár! Megfogom!

És megfogta. Meg! Jaj, de fáj! A kimondhatatlan nagy ujjak szinte összeroppantották szegény Melolontha vékony chitin-vértjét. És a kéz vitte a bogárkát s csakhamar négy óriás-szem meredt rá. A Laczié, meg a Pistáé. Laczi, a ki fogta, igen rossz fiú volt és ötesztendő. Azt mondta:

- Megölöm.

Pista, a Laczi bátyja, jó fiú is volt, második gimnáziumba is járt és azt mondta:

- Ne bánts, te! Ne öld meg! Mutassuk meg a mamának!

Szegény kis Melolontha kevés perc alatt átélte az elfogatás, halálraitétetés, megkegyelmeztetés minden gyötrelmét és örömét. Ha a bogarak amolyan igazi szíve dobogna a nagy izgalom közt, a szerencsétlen Melolonthának alkalmasint ugyancsak hevesen kerengett volna vére a hátedényekben. Így csak elkábult s akkor tért magához, mikor két pápaszem nézte, a mint kaszál hat lábával egy fehér papíron. Ez a pápaszem a papáé volt, a kinek a mama vitte a ritka jövevényt. És a papa nagy fekete bajusza alatt meg is szólalt a legzordonabb hangon:

- Cserebogár novemberben! No ez nagy csoda. Soha sem hallottam, teljes világ-életemben. De bolondos meleg novemberet is élünk! Minden vetésem tele féreggel. Hanem ezt a cserebogarat beküldöm az ujságomnak; azok az ujságírók nagyokat szoktak füllenteni, de olyat még sem mertek volna, hogy ilyenkor cserebogár teremjen. Skatulyát ide, gyerekek!

Mondva, téve. Melolonthát betették egy átkigatott fadobozba (a jószívű mama Gleditschia-leveleket mellékelte neki utravalóul, mintha az kéne szegény fejének), aztán a jámbor bogárka ott kuczorgott, rázódot, hányódott, vetődött soká a barátságatlan sötétben, míg valahára egy tintás ujj nem csípte nyakon s nem tette rá egy roppant fehér mezőségre, mely csodálatos fekete ákom-bákomokkal volt tele. És nézte szegénykét sok szem, üveggel és a nélkül. Aztán csináltak belőle híres cserebogarat; kiírták az ujságba s elméskedtek szegényke fölött, mintha legalább is újra piros zsöllyébe került bukott miniszter volna.

Hát eddig még csak hagyján volt a dolog. De most következett a váratlan tragikus fordulat. A szerkesztőségnek volt egy igen tudós tagja, Goórcseövy úr, a ki üres óráiban zoologiae professzor is. Ez, a mikor »meg volt írva« a cserebogár, nagyot rivallt:

- Hohó! Ez nova species! Uj novemberi fajta, a mit az én nevemről fogok elnevezni. Úgy hívom, hogy »Melolontha Goórcseövyi!« Halhatatlan leszek a tudományos világban!

És hogy Goórcseövy úr halhatatlan lehessen, a szegény cserebogárnak meg kellett halnia. A tudós és kegyetlen úr spirituszos palaczkot vett ki a zsebéből, az üveg dugó egyet csikordult és - a leendő »Melolontha Goórcseövyi« kétségbeesetten lubiczolt az ördögi nedűben. Kínos halál! De tracheáiba hamar betolult a fájón égető szesz és a boldogtalan bogárka meghalt minden dicsőségével, kétségbeesésével s a tudós úr minden ostobaságával együtt.

*

Neki hát már jó volt. De a szegény testvérke! Annak át kellett élnie a csalódás hosszú, keserves tragédiáját. Megtudni, hogy a napsugár csalt, a lanyha szellő alakoskodott, a zöld levelek ámítottak, a kék ég hazudott. Hogy ősz van, mely után rideg, halálhozó tél következik, nem pedig nyájas tavasz, nyár vidám, virágos kapuja. Mikor az este leszállt a kertre, a fák ágaiba, mint hamuszín szemfödél foszlányai, ködrongyok akadtak. Hideg északi szél sóhajtott át a gyümölcsös tarlott sudarain s föl kavarta a hervadt leveleket, melyek alá a szegény árva Melolontha vont a magát. Óh, mily bánatos vágygyal emlékezett vissza a szűk, sötét, de otthonos gyermekkori zugolyra, melyben még a múlt éjét tölté testvérkéjével! Dideregve menekült a nedves homályban a diófa egy kis odúja felé s oda bujt szomorún, magában. Hogy tengődött, meddig nyomorgott, csak az a jó isten a megmondhatója, a kinek kegyes szeme nem feledi el ránézni még az ily elhagyott kis bogárra sem. S mikor eljöttek az ólomszínű, mélabús felhők, halotti leplet borítani a világra: az első hó már halva találta szegény Melolonthát. Szemfödele dér, ravatala zúzmara volt. Ott feküdt a diófa alatt, élettelenül. Meghalt abban a betegségben, mely nemcsak bogarakat öl, hanem embereket is - a csalódásban.

Tavasza a jégen.

Ave diva - hogy is mondjam csak: - patinatrix! Üdvözlégy Fréja istenasszony, te, ki könnyű lábaidon rénszarvas lapoczkájából rótt korcsolyával, szelek szárnyán repülsz a végtelen smaragd-síkká merevült északi tenger fölött! Szállj, szállj, te tünde istenasszony! Fehér arczodra rózsákat lehel a fagy, aranyhajdba gyöngyvirágot hint a hó, mintha csak te volnál Frigg, a tavasz mosolygó tündérleánya.

Bocsánat, elvitettem a fogást. Két oktávával följebb, allegrettoval, ujongó D-durban kezdtem meg, pedig nekem csak alant, lágy A-moll hangokat szabad megütnöm, halkan, vontatottan. Hogy ottkűnn ismét korcsolyáznak, hogy ottkűnn a tó hátán megint vidám élet sűrög, csak úgy gondolom, hévmérőm újra letörpült kénesője után. Régi korcsolyám elrozdásodva hever valami vén fiók fenekén. Nincs, a ki lekoptassa éléről azt a barna ragyát. Már én csak itt, barátságatlan kályhám mellett didergem át a tél végét is. Hétköznapi gyári munkában kifáradt test, annyi ütés alatt elfásult lélek, kihűlt szív, - nem, ezek nem valók abba a jég-parquetü, havas-galy-csilláru víg szalonba. Meg nagyon hideg is volna ott! Elég nekem ez a magam tele. Aztán, mikor pihenve vonom meg magamat rozoga vén zsöllyében, melengek a rideg kályha, pipám és emlékeim mellett. Pedig azt mondják, hogy »nessun maggior dolore.« De engem mégis fölmelegít, visszagondolni azokra az aranyos szép napokra; szemem a mostani szürkeségből örömet néz vissza az egykori derűbe. Az a meleg, az a régi fény perczekre, órákra megcsal, s csak akkor ébrednek föl, mikor pipámból kialudt a tűz és fejemben kihunyt az emlékek ragyogása.

*

Tavasza a jégen! Bizony tavasz volt az. Mikor az öreg Bódorgó Andris, ez a fél pákász, fél szegénylegény, beállított hozzánk, alázattal jelentvén, hogy a Sellős jege már »emberbíró«, majd hogy össze nem öleltem azt a rongyos, keshedt gubáját. Ez az ő alázatos jelentése annyit tett, hogy itt van a mi falusi »skating-season«-unk. Itt a tavasz, január közepén. Pedig hát az a Sellős csak afféle pusztai pocsolya volt, melynek nádasában nyaranta sírt a vízi tyúk és fogdosta a keszeget meg a pióczát a Sülthús cigány. Partjától egy kődobásnyira dülöngött a Megálljitt-csárda s benne a kármentő mögött a vén Bobáj zsidó mérte lőrét csikósoknak, szegény-legényeknek, nádvágoóknak.

Korcsolyázni a Sellősön; ez volt a mi falusi gentrynk egyetlen téli mulatsága. Az a száraz szigeten lakó három-négy család, mely ott telelt abban az alföldi kis fészekben, a míg csak »emberbíró« volt a Sellős jege s a mikor csak nem bőrtönözte szobába a hófürgeteg, minden nap kijárt a pusztára s folyt a sport, hogy jobban se kell. Négy-öt vén batár meg kocsis robogott ki a faluból, tele fiatal leányokkal, menyecskékkel, mamástul, nagynénistül. Hej, pedig ez az utóbbi nagy sor volt szörnyen. Mert mikor itt a fővárosban beülnek a tisztos hölgyek coupéikba s a sugárúton át kihajtatnak a városligetbe, aztán ott letelepednek a korcsolya-palota pompás fűtött szalonjának tűkörablaka elé, az könnyű mulatság. De mikor Éva néniék nekiindultak a Sellős felé, az egész utazás volt, veszedelmekkel, fáradságokkal és minden egyéb elmaradhatatlan utazási kellemetességekkel. Az út fagyos rögein csak úgy himbáltak a hintók ósdi szíjjaik közt, a kik pedig csak amolyan »féderetlen« kocsin tették meg azt a jó órai utat, alkalmok volt elharapni a nyelvöket ezerszer is.

S e mellett a jó néni, hogy féltek a megfázástól! (Mert az tudvalevő, hogy a falusi urnők egészségtanában a punctum lethale a hideg.) Bundák, karmantyúk, lábzsákok, muffok, bélelt capuchonok prémes áradatában tüntek el mind s persze ráerőszakolták még a lyányseregére is, a kiknek mosolygó, piros arcza olyan volt a közt a tömérdek farkas-gallér, rókamál közt, mintha egy jegesmedve rózsabokrot nyelt volna el s a virága kint maradt volna a torkán. Leg-

alább ezt a hasonlatot mondta mindig Gerjeni Lenczi, a ki pedig igen elmés, finom gavallér gyanánt tündöklött a mi aranyos fiatalságunk között és sarkantyús csizmában korcsolyázott.

Nos hát megindult a karaván. A kocsi tele fázó nénikékkal, mamákkal, kaczagó lányokkal, víg fiukkal és - jaj, ezt majd elfeledtem! - fehér abroszszal leterített kosarakkal. Ezekben pedig voltak szemérmatosan pirkadó sonkák, büszkén dombosodó libamellek, pofók képű, omlatag kalácsok, aztán különböző formájú és színű palaczkok, Tokaj nedűjétől kezdve Chartreuse Deo optimo maximo olvadt topázzá sűrűsödött tüzéig. Dehogyan engedték volna el a bundákon kívül még ezt a fölfegyverkezést a jó mamák és nénikék! Mert míg mi, fiatalság, a Sellős tükreét karczoltuk, a garde-des-dames testület korcsolya-egyesületünk palotájában ülve az ablakoknál, nem akart magáról megfeledkezni, na meg rólunk sem, mikor néha fáradtan, fázva, pihenni, melegedni menekültünk be a korcsolya-csarnokba. Mert - ezt is majd elfeledtem megmondani, - volt nekünk korcsolya palotánk is, a - Megálljitt-csárda. Shocking biz az egy kicsit, de úgy van. Terme volt a nagy ivó, honnan ily alkalomkor számúzték még magát az öreg Bobájt is; tükörlapjai az a két, három arasznyi fiókos alföldi ablak. A mamák, nagynénik ezen keresztül gyönyörködtek, ezen keresztül rettegtek az ő »aranyosaik« fölött. Mert persze az is természetes, hogy falun a korcsolyázás »veszedelmes játék, a minek előbb-utóbb siralom lesz a vége.«

- Hallja az úr, - mondta nekem Éva néni, mikor Ilonkának karomat nyujtám, hogy levezessen a jégtükrökre, - aztán vigyázzon a hugomra, mert jaj a szeme világának, ha kificzamodik valamije!

Vigyáztam, hogyne vigyáztam volna! Mikor úgy sem csüggött a tekintetem soha másra, mint az én kis tanítványom. Tőlem tanult korcsolyázni és soha sem volt oly kedves és jó tanítványom, mint ő. Letepegtünk a nádtarlón át a kis tó jegére, aztán Ilonka leült a jégbe czövekelt lóczára, én meg - eléje térdeltem. Persze, hogy felkössem a korcsolyáját. A »sellősi jégpálya-egyesületnek« nem voltak erre való szolgálai; nem voltak és én áldottalak, arany-kor primitívsege! Ilonka ruhafodra alól kinyujtá egyik czipellőjét - nem, csizmácskáját és én reszkető kezekkel szíjjazám rá arra a formás picziségre a korcsolyát. Valami hozzánk bódorodott fejelágy franczia így definiálta a magyarokat: »egy nemzet, melynek asszonyai csizmában járnak.« Megbotránkozott rajta, óh a szerencsétlen; pedig ha tudná, hogy a női láb legszebb - kordován csizmában! Az idomok finom hajlásai, alig árnyalt körvonalai, a boka formássága csak e »prózaik« lábbeli fekete bőre alatt tűnnek ki igazán és szemképráztatón. Csoda-e, ha kezem remegett, míg fölcsatoltam azt a két jégjáró vasat. És az a tizenhat éves leányka oly ártatlan őszinteséggel nézett le rám gazella-szemeivel:

- Ugy-e fázik a keze, hogy úgy remeg?

Aztán karomat nyujtám Ilonkának és rajta, neki: karczolni a Sellős jegét. Bizony csak afféle pusztai jég volt az; ripacsos, göröngyös, nem volt a ki öntözze, gyalulja, mint itt Budapesten szokás. S mégis, hogy mulattunk mi rajta! Az öt-hat párból álló kis társaság zajongva, kaczagva karikázott és volt nagy hahota-riadal, mikor a derék Gerjeni Lenczi nagyokat vágódott sarkantyús korcsolyáival, persze csak »tréfából«, mint maga vallotta. Ilonka és én körül-körül siklottunk a kerek jégtükrön, fecsegve ártatlan, boldog bohóságokat. A végtelen havas róna csillogva terült el fönséges messzeségében; csak falunk vöröshagyma födelű tornyát látta a szem; a távolban a csalóka hófény téli délibábot rezgetett a levegőben, mint valami gyémántokkal elhintett csipkeszalagot. A délutáni felhőtlen égen seregestül repültek a csókák, aztán leültek sorba a messze kútágas vályujára és búsultak mozdulatlan feketeségben. Ilonka arczára a hideg, pajzán jókedv és friss mozgás hajnalpírt lehelt. Aztán azok az imádatos fülecskék! Örökké haragszom a sorsra: mért nem tett költővé, hogy végre én énekelhessem meg a női fület, melyet a hálátlan és vak poéták eddig oly kegyetlenül elhanyagoltak. S minő volt az a két, fagytól pirosra csipett kis fül! Nem tudja az ember, tearózsa-sziromhoz

hasonlítsa-é, vagy parányi bíbor-csigához. Hát azok az átlátszó, rózsaszín orrczimpák, melyek tágulva szívták be a tiszta, fagyos levegőt s a verőfényt! Mily végtelen költészet abban, a mit prózának neveznek az emberek!

Futottak velünk együtt a percek is s alig vettük észre, hogy a nap kerek paizsát előnteni kezdi az alkony vére s gyorsan hanyatlik a szemhatáron nyugvó barna felhőcsíkok felé. Éva néni serényen integetett keszkenőjével az ablakon: »Haza, gyerekek! Ránk esteledik!« Még egyszer megkerültük a Sellőst, aztán bemenekülni a »csarnokba«, hol az aggódó nénikék már tárt karokkal és tárt bundával fogadták a pozsgás arcú, ragyogószemű leánysereget. No, de mielőtt nekifogtunk volna a hazautazásnak, jutott nekünk is a fehér abroszos kosarak klenódiumaiból. És mikor Ilonka letört számomra a kalácsból egy darabot: »Magam sütése!« s nekem szabad volt megcsókolni a rátapadt friss téli levegőtől illatos kacsóját! Aztán haza, a nyájas világu kályha mellé, hol várt a párolgó tea...

*

Mennyi naiv, boldog emlék! De kit is érdekel azoknak elmondása. Csak azok a gyermekszívek értik meg, melyek átálmodták e falusi ábrándokat, s azoknak édesen fájó emlék, a kik most kedvetlen szürkeségben, fénysugár nélkül élnek itt - egyedül.

Május elseje.

Napsugár, madarének, szegfüillat, falevélzizegés tölté be a kastély kertjét. Hajnalszürkület előtt permeteg volt. Könnyű szellőtől hajtott vándorfelhők szitálták alá a kertekre és háztetőkre. A tikkadtan szunnyadó virágok megenyhültek tőle és kizöldültek a földel-cserepek közt zsugorgó szegény kis mohák. Mikor a virradti tűz kigyúlt a hegyek csúcsain, lenge pára szállt fel a földről, mint valami arannyal áttört pókháló-fátyol. Kakukfűszagot s az átázott rögök egészséges lehelletét vitte föl magával. A lombokról a fuvalom érintésére csillogó csöppek hullottak a fűbe s ott tovább fénylettek, remegtek, akár egy tündérkisasszony elveszett gyémántjai, míg csak a délelőtti verőfény föl nem csókolta őket. Nem hiába május elseje, csókolódó jókedvében volt a langyos verőfény. »Tornyokon, ablakokon, mindenhol csókjai égtek. Csak két nagy, íves ablakot hiába csókolt a kastélyon: a kegyelmes ur hálóterme ablakait. Hideg fehérre festett redők kint, gondosan bezárt táblák bent, nehézségüktől szinte szakadozó szőnyegkárpicok legbelül, utasították vissza a tavasz enyelgését. Ő kegyelmességének semmi köze a tavaszhoz; ő kegyelmessége most beteg.

Ott ült a kandalló előtt, belesüppedve a zsöllyére tornyozott pehelypárnák puhaságába. A console szürke márványát szinte nyaldosó lángok sárga világosságot vetettek hizalmas ábrázatára, míg másfelől az éjjeli lámpa rideg fehér fénye rajzolta a kegyelmes fő árnyékát a barna falbőrre. Mert még mindig égett a lámpa a magas hálóteremben és áloéforgácsal meghintett kandallótűz fülleszté a levegőt; mosolyoghat ott kint a verőfény, örülhet a kikelet, a kegyelmes urnak nem fogja diktálni, hogy mit cselekedjék. Ugy tesz, ahogy neki tetszik. Szemének sok a nap világa: gyujtat tejüvegű lámpát; neki kevés a dél melege: rakat máglyát a kandallóba. Mert ő beteg.

- Jérôme, - hehenti a zsöllye mögött szepegő, vén francia pitvarnoknak, - absinthe!

A fehér hajú, fehér nyakkendőjű, fehér harisnyájú öreg, az Aladin varázslámpájabeli szolgáltszellemeke gyorsaságával és nesztelenségével tölt a kristály-billikom fenekére abból a palackba szűrt smaragdból s vizet önt rá. A zöld, olajos nedű tejszínesen kavarodik föl és csillog a prizma spektrumában, mint a nemes opál. Pillanat műve volt s im Jérôme hódolva nyujtja a kegyelmes urnak, indiai rózsafa-tálczán. De a pillanat alatt a kegyelmes ur kétszer kiáltott nagyot, épen nem beteges hangon:

- Siess, te vén rest! Fél esztendeig kell várnom?

Tunya fáradtsággal bontja ki kövér, gyémántgyűrűs kezét a kashmir hálóköntös redői közül s ajkához emeli a billikomot. Klirr-csörr! Ez a billikom szava volt. A kegyelmes úr szólaltatta meg. Ott hever darabokra törve a perzsa szőnyegen. Röpiültében végigöntötte szivárványszín levével a jámbor vén Jérôme fehér harisnyáját; a bántalmazott lábszár önfeledten pattan föl a levegőbe, de rögtön ismét alázattal rendezkedik a másik mellé, oly pontos »position première«-ben, a minőről csak valaha tánczmester álmodhatott.

- Tu bête! - rikkant a kegyelmes ur, ugyanazokat a színeket játszva mérgében, melyeket elébb az absinthe; - meg akarsz ölni, hogy ilyen hideg vizet adsz nekem és bolondnak tartasz, hogy csak három csöpp szeszt töltesz a pohárba? Agyonlőlek és elcsaplak, te semmiházi!

Most egy kar fáradtsággal emeli föl az ajtó nehéz bársony kárpicját s a következő perczben szikár, ősz alak hajlik meg a kegyelmes úr előtt, ki bádgyadt pillantással fogadja az üdvözlését.

- Ön az, orvos! - lihegi fáradtan, unalmasan, - bizony azt hittem, itt hágy meghalni, a nélkül, hogy felém nézne.

- Kegyelmes uram, az én távollétem mindig öröm, mert egészségét jelenti. Valóban reméltem, hogy nincs szükség rám.

- Nincs? - fohászodik a kegyelmes ur, egy mártyr hangján; aztán fölkaczag, mint valami vérig bosszantott faun: - Ön persze azzal sem törődik, ha ma estig meghalok! Önök orvosok mind kegyetlenebbek a hóhérnál...

Dr. Szántó egyetemi tanár finom ajka szélének alig látható mosolyával köszöni meg a magas bókot, aztán lehajlik, hogy vékony, fehér ujjával megtapintsa a kegyelmesség puha, kövér kézcsuklóját. Hát biz az az ütőér egy kicsit szaporán ver, de vajjon ne száguldana neki egy elefánt vére is, ha ragyogó május elsején ide volna zárva e fülledtté fűtött, sűrűvé illatszerezett legű homályos terembe s ha már hat billikom absinthelet hajtott volna föl. Hatot; a zsöllye mögött ujjával mutatja az orvosnak a becsületes Jérôme. Árulkodik urára, mert szereti és félti, mint egy hű vén eb.

- Főleg hol érez fájdalmat, kegyelmes uram?

- Hol! Hahaha! Egy vétérinaire többet törődik a Brabançonne lovammal, mint ön velem. Hol fáj? Hát nem mondtam önnek ezerszer, hogy a köszvény öl? Fatörzsű van a térdem dagadva.

Dr. Szántó gondolkodó arcán egy mosoly rudimentuma szökell át. A kegyelmes úr köszvénye! Ha ezer évig él, sem lesz neki soha. Csak unalommal, agglegényes bogarakkal teli daczos feje képzelettel, hogy köszvénye van. De azért ráhagyja:

- Meg kell vizsgálnom a szenvedő térdet.

- Meghalok, hogyha megérinti ön! - jajgat a kegyelmes úr, de szívesen rááll a vizsgálatra, mert a képzelt betegek szeretik, ha keresztül kell esniök mindenre, a min az igazi betegek szoktak. Jérôme oly gyöngéden, mint a liliomnyílás, emeli le ő kegyelmessége térdéről a párducz bőr takarót s akár a hímes tojást, oly csinján fejt ki a fájós lábat a köntös ránczai közül. De azért a kegyelmes úr vagy háromszor fölrikkant és nagyot üt gömbölyű kacsójával a vén inas remegő kezeire.

- Tu bête! Eltörted a lábamat!

Végre kibomlott burkaiból a beteg térd. Az orvos megtapintja, mire a kegyelmes ur úgy felordít, mintha tüzes nyársat döftek volna az oldalába. Rövid észlelés után a tanár megszólal, udvarias, halk, de oly szilárd, meggyőződött hangon, mely még a kegyelmes úrnak is imponál:

- Ennek a térdnek semmi baja!

- Akkor hát bizonyosan a *másik* lesz a fájós! - nyögi a magas beteg, egy bensőségeset ásítva.

Ezt a »másik«-at azonban már nem kíváncsi megvizsgálni a tanár. Veszi kalapját és meghajol a kegyelmesség előtt.

- Herczeg, - szól komolyan, hidegen, - mint ember és orvos, egy őszinte szót kell önnek mondanom. Ön - hála az istennek, - olyan egészséges, mint egy vasgyúró. De ez az életmód megölte volna a farnesi Herkules eredetijét is. Ily istenáldott, gyönyörű meleg napon, május elsején így ülni a durranásig fűtött kandalló mellett, befüggönyözött szobában, pehelyvánkások közé temetkezve és iva absinthelet, mint egy bayonnei bask öregmatróz... nem, kegyelmes uram, ezt mint orvosnak, szó nélkül tűrnöm annyi volna, mint az ön öngyilkosságában közremunkálnom. - Herczegem, ön most tüstént ki fog lovagolni. - Jérôme, ouvrez tout de suite les fenêtres!

Kegyelmes uramnak egy pillanatra leesett az álla e szavak után. Aztán fölkapta palisandre asztalkájáról a Flor de Ramilletteokkal teli szivarládát s egy diskusvető erejével hajítá Jérôme hátához, ki reszketve habozott, vajjon szót fogadjon-e az orvosnak? A drágalátos Habanatekercek szertegurultak a szőnyegen.

- Gyilkosok! Segítség! Megölnék! - sipítá kegyelmes toroka bő kráteréből, míg csak el nem fulladt. - Ide, emberek! A haldoklót meg akarják ölni!

Dr. Szántó vállvonva lökött odább a lába hegyével egy odaröpült szivart:

- Figyelmeztetnem kell a herczeget, hogy az ily hirtelen harag a hozzá hasonló tul-jóltáplált egyének agyában nagyon könnyen okoz véredényrepedést, vagyis gutaütést. Különben ez volt utolsó tanácsom. Nem veszem a lelkemre, hogy a herczeg az én kezelése alatt pusztuljon el. Van szerencsém magamat és mentül kevesebb mérgelődést ajánlani.

Elment. A herczegnek ismét »vox faucibus haesit«, mint Aeneásnak a trójai veszedelemkor!

- Én elpusztulok! - rikoltott végre. - Ezzel a paraszt szóval, hogy elpusztulok! Lourdaud d'un Sasafra! Jérôme, rögtön absinthe, mert végem van! Ide, ide azzal az absinhtal!

És ő kegyelmessége oly szaporán hajta föl a hetedik és nyolczadik billikomot abból a vízben oldott opálból, hogy csakhamar mély álomba szenderült dunyhái közt. Horkolt, mint egy Ichthyosaurus. Jérôme pedig egy macska nesztelen talpain suhant a kandallóhoz s még jobban megrakta a tüzet. Valahogy meg ne fázzék ő kegyelmessége, a nemes herczeg, mert hiszen május elseje van.

*

Bezzeg nem fázott Harmos Pista kovácslegény, vagy hogy »műszakira« csavarintsam a beszédemet: vasesztergályos-segéd. Pedig mikor ő reggel négy órakor fölébredt padlásszobájában, még nem süttött oly puha-melegen a nap; az eső még nem szikkadt föl s a laktárs »ur«: Zahorneczki Kelemen szabólegény bizony fogvaczogva aludta boldog álmát a keshedt, vékony pokrócz alatt. No az alhatik ma akármeddig, mert a szabók május elsején »kék hetfőt csinálnak«. De a gyár nem olyan kedélyes. Ott bizony ezen a szép víg napon is megszólal háromnegyed hatkor az első harangszó, tizenöt percz mulva pedig zárják a kaput. Szegény munkásembernek, a ki a nagy város másik szélén lakik, nincs vesztegetni való ideje, ha óráján akar kiérni a gyárba.

Vékony kék zubbonyban, vállra vetve kopott ujjasát, indult Harmos Pista a gyár felé. A néptelen utcákon csak olyan visszhangosan kopogtak a lépései, mintha éjszaka volna. Ah, a városban később lesz reggel. Oda nem siet oly korán a napsugár, hogy felcsókolja a hideg utczakövekről a permeteg csöppjeit. Összevegyülhetnek azok bátran a porral, szeméttel s ebben még segítenek is nekik a házmesterek, kik álmosan söprik a félig nyitott kapuk elejét. Pista egykedvűen lépked a nedves kövezeten, aztán szinte összerezzen, mikor három nagydob-robbanás sül el a háta mögött. Utána pedig harsogó bádognmuzsika, réztányércsattogással. Katonazenekarok fujják az ébredőt, május elsejének végette. Kinyílik egy-egy ablak s boglyas, álmos lányfejek hajlanak ki rajta mindaddig, míg a harmadik utcza már a nagydob ágyúzását és az öregtrombita ordítását is elnyelte. Pista nem sokat néz a kandi, kaczagó arcokra. Ő majd csak a fecske-utczában fog egy ablakra nézni, de oda már nagyon. Ott lakik Mariska, Kis András asztalos-mester uram barna kis lyánya, a kinek gyermekkori játszótársa volt ez a vasportól fekete aczélesztergályos. Még mikor Füzesen laktak. Már ekkor fogadta meg a jó leányzó, hogy »megvárja« Pistát, míg ember lesz belőle. Minden vasárnap délután meg is látogatja Kis András uramékat, gondosan kikefélt ünneplő kabátban s lehetőleg fehérre mosott nagy, durva munkáskezekkel. Hétköznap pedig minden reggel szép illedelmesen

köszön egyet Mariska »kisasszonynak«, a ki véletlenül mindig ép akkor törülgeti az ablakot, mikor Pista arra megy a gyár felé.

Istenem, milyen szépeket gondol olyankor az a Harmos Pista! Mert bizony, higgyék el, költő ez a kék-zubbonyos, nehézkes vasmunkás. Költő bizony. Mért ne volna, ha nem is írja le azokat, a miket gondol? Vagy azok a gondolatok, álmok, csak akkor szépek, ha leírja, ha ki-beszéli az ember? Az ő munkától izmos karja, pörölyforgatástól idomtalan keze nem arra való, hogy azon át papirosra folyassa, a mi kondorhajú fejében terem. Sőt a nyelve sem tudná kimondani; hiszen a szíve is csak félig érzi meg. Mert az a csodás rügy, mely a nagy költők halántékai alatt színekben égő virágokat fakaszt, homály közt feslik e vasesztergályosnál. Maga is alig sejti. Csak mikor neki ereszti a gőeszterga orsóját s a ragyogó érczhengerre feszíti a vésőt, míg az aczél szikrákat szór, az ő elméjében is csodálatos, névtelen gondolatok villannak meg. Tudja is ő, mi az, de érzi, hogy most Mariska képe van szívében, az a kerek, barna arcocska, fitos orra mellett az imádni való szeplőkkel. És higgyék el önök, a kik olvassák a világirodalom nagy szerelmi dalosait, hogy ez a gőeszterga-poézis bizony igaz költészet, ha a kifejezése nem is egyéb, mint annak, a két becsületes fekete szemnek a ragyogása és halk, czifra füttyörészés az esztergák sodró zaja közt.

Hát még május elsején mily »hangulata« van a derék fiúnak! Mikor elhaladt a Mariska ablaka alatt, három szál illatos rezedá hullott lábaihoz. Elpirult és fölnézett. A ki fönt volt, az még jobban elpirult és nem nézett le. Pista nem csókolta össze azt a három kis virágot, mint a szerelmes urak szokták, hanem szépen betette a kék zubbony zsebébe; így szokták a vasesztergályosok. És az az egyszerű, derék szív milyen jólesően dobog a rezedák alatt. Pista most látja csak egyszer, hogy milyen gyönyörű tavaszreggel van. Csupa arany a világ, minden örül, még a gyár fekete kéményei sem olyan komorak, mint máskor. A fecskék milyen szerelmesen csicseregnek, a Duna pedig oly szép kék, akár a Mariska szemei. Sőt - de bohó is az ember! - mintha a gyár szaporanyelvű harangocskája is egyre ezt hajtaná: »Szerelem, szerelem, szerelem!« A munkás boldogan szívja tele széles mellét a fényes, tiszta levegővel, aztán befordul a nagy, rideg munkacsarnokba, hol már javában forognak a hajtókerek, várva, míg összeszíjazzák őket az esztergák pörgettyűjével. És Pistának május elseje van szívében akkor is, mikor ott hornyolja az aczélcsuklókat a gőzorsón. Május elseje, boldog tavasz-reggel, - boldogabb, mint összevéve hat vármegyéé!

Az első matinée.

Eljutni Chopinig! Nem tréfaság az, hölgyeim és uraim. Én tudom azt legjobban, a ki tanúja - már mint hogy fültanúja - vagyok az Erzsike kisasszonyka egész zenei pályájának. Erzsikék tudniillik ép az én szegény fejem fölött laknak az első emeleten, s a pianino matematikai pontossággal ép az íróasztalom fölé eshetik, mert úgy lehet hozzám munkám közben minden hangja, akár csak telefondróton szivárogná a fülembe.

Oh én szegény fülem, óh én boldog szemem!

Szemem rajong fejfölötti kis szomszédnőmért. Mikor ablakom alatt elsuhanni látom, bodros barna fejcskéje, csókra való rózsabimbó szájacskája, zsenge, hajlékony dereka Szevillát, a legszebb leánykák hazáját juttatják eszembe s szemem majd elnyeli az imádatos kis teremtet, mind a tizenöt esztendejével. De fülem gyűlöli őt, a legsötétebb gyűlölettel. Fülem - óh mártiri gyötrelmek! - kénytelen volt vele együtt megtenni a nagy utat az első C-dur skálától Chopinig. Torquemádai tortúra C-durból feljutni a Ges-mollba is, de Chopinig vergődni s kivált a gyászindulóg, az már a fül inquizitori spanyol csizmája.

Nincs Hummelnek vagy Czernynek az az ujjgyakorlata, melyet ne füttyülnék kívülről; belém diktálta Erzsike k. a. bőségesen, hatszázszor egyet-egyet. Bele tudom füttyülni még a hibákat is. Négy hosszú éven át szenvedt fülem, minden délelőtt három órát, minden este kettőt. Reggeli szivaromat megkeserítette a »Prière d'une vierge«, tizenegy órai cognacomba ürmöt csöppentett a »Cornévillai harangok« keringője, mikor pedig este alaposabb alhatás okáért ismételni kezdtem Hyrtl anatómiájából az izomtant, az extensor digitorum quatuor communis mulatságos témáját kísérte a »celesté Aida«, - a deltoideus érdekességeit pedig »Boccaccio.«

Ha tán szemem látja a csokolnivaló rózsaszírom-körmöket, a mint azok abból a száz fehér-feketefogu szörnyetegből, a zongorából, kicsikarják a hallószerv-gyötrő hangokat: fülem tán meg tud bocsátani. De így barátságtalan szobámba zárkózva, nem békül a haragos fül. És nemcsak haragos a fül, de szinte dühöngő is, mióta Erzsike odajár a Trombitás úr klavír-akadémiájába. Eddig csak Philipp Farbach jun., Planquette és Suppé szerepeltek a kínzó-kamarában, most azonban beálltak kínzó-poroszlónak Bach, Mozart, Beethoven és Chopin is. Erzsike játsza a »wohltemperiertes Clavichordium«-ot, Don Juant, a Cis-moll szonátát, a lengyel Árion mazurkáit és a gyászindulót.

Nagy lélek zokogása, szent hangok, Chopin gyászindulója te! Mikor Liszt Ferencz kezdi bevezetőre bongatni a halottas harangokat, szeretne az ember térdre borulni ott a hangversenyteremben. Kivált mert a Liszt bűvös ujjá nem vesz az ötödik ütemben Gis helyett mindig A-t, a mi által származik egy fülcavarintó, átkozott diszsonánzia, a minek miatta aztán elülről kell kezdeni az egészet. Mert az Erzsikénél így van. Az ötödik taktusig konganak a harangok gyöngyen; de itt egyszerre mindig megbicsaklik az a piczi ujj, a Gisről átsiklik az A-ra s megint elejéről kell kezdeni a zenei kártyavár építését. S az én gyötrelmes tündérem építi, kétségbeesett türelemmel. Minap mikor Erzsike már vagy nyolczvanadszor siklotta át az Akhilles-sarkú billentyűt, végre kétségbeesetten ordítottam föl.

- Giszszsz!!!

Nem tudom fülhallatszott-e, de az való, hogy a Pista, a ki ép a kályhám etette szénnel, jóindulattal megemberelt:

- Adj' isten egészségire!

Azt hitte a jó fiú, hogy zenei feljajdulásom tüszentés volt. Na de most, hat hét után gördül a gyászinduló, mint a gyöngyszem. Bonganak a harangok, jajong a gyászének kifogástalanul, a

minek különben ideje is volt, mert Trombitás úr tegnap tartotta növendékeivel az első matinét s ezen szerepelt az én Erzsikém is. De már erre elmentem, nemcsak mint ujságíró, de mint olyan is, a kinek része van a dicsőségben. Vagy ha már megszenvedtem a színfalmögi vajudást, legalább ne élvezzem bosszúállón az én kegyetlen tündérkém - lámpalázát?

Különbönb inkább verőfényláz volt az. A redout kisterme nagy ablakain mint arany repülőhíd röpöppen be a márcziusi verőfény, zománczot hintve a széksorok hölgyeinek szalagos, selymes kalapjaira. De ez a verőfény csak úgy égeti és fagyasztja Erzsike arczát, mint a leglobogóbb színházi gáz. Majd olyan fehér, mint a fehér kamélia hajában. Csak piczi fülei lángolnak mindig úgy, mint a legkiáltóbb pipacs.

Golgothai pillanat, mikor Jóska úr, a bálók ismert rendezője (s mellékesen »fiatal zongoraművészünk«), fénylő fehér nyakkendővel, frissen vasalt frakkal és fürtökkel, fölvezeti a pódium szenvedéshegyére. Erzsike kábulva hajlik meg a közönség, e százfejű sárkány láttára, a remegő kacsókról lefoszlik a fehér keztyű s a következő pillanatban kezdenek kongani a Chopin gyászharangjai. Egy, kettő, három, négy! Egy, kettő, három, négy! Következik az ötödik taktus a maga fatális Gis-szével. Míg kárörvendő fülem (a bosszúváró) előre örül a kínozótündér vereségének, szemeim imádkoznak: bár ne síkklanék el az a rózsaszírom karmocska.

És nem síkklanék el. A Gis szépen átcsúszott a többi hang közt, jó szívemről nagy kő esett le s - óh elbűvölt szemek! - keztyűrepedésig tapsolok a rózsaszín kicsikének, ki bódultan vág táncziskolai bókokat a tenyerek csattogására. Kihívják - quorumm pars magna fui - háromszor, s mikor aztán a függöny mögé röpöppen a mama keblére rejteni boldogságtól égő arczát: szemeim győzelme teljes, annyira, hogy ezentúl még fülem is oly édesdeden fogja hallgatni a »wohltemperirtes Clavichordium« hangcsuklásait, - mint ha mennyei szférák zöngését nyelné.

Hogy el tudja venni a fül okosságát a szem bolondsága! Üdvösséges tanulság ez nekünk, óh felebarátaim, a kiknek mestersége kritikát gyakorolni elevenek és halottak fölött.

Zöldben.

- A műkedvelő jó falusiakról. -

Rég történt az, még az »aurea aetas« arany verőfényű idejében, mikor a részvénylevelű és duzzadó dividenda-gerezdű szőlőtőkékbe nem vette bele magát Phylloxera cridatrix meg a Tortrix Stroussbergiana. A »balmazujváros-trafalgári hegyi vasut« akciói úgy emelkedtek, hogy esztergályozni sem lehetne szebben. Legalább így szokta volt mondani Gyémántkövy Salamon úr, s mikor egy este megint rohamos hausse-hullámokat vert börzéről vitorlázott haza ő nagysága, kedves feleségéhez, fehér mellénye zsebeibe dugta két kezét (de úgy, hogy azért vaskos gyűrűkkel abroncsolt tömzsi ujjai kiragyogjanak) és azt mondta ő nagyságának:

- Te, Száli. Úgy éljek, holnap egy villát építek.

És meg is élt manapságig, mert megépítette a villát. Ott büszkélkedik a budai hegyek közt, kopár, köves domb tetején, árnyéktalan napsütöttségben. Mert mire azt a karyatidekkel, tympanonokkal, kevély oszlopokkal, szobros lépcsőkkel túlterhelt harmincezer-forintos villát fölrakták oda arra az avar dolomithalomra, Gyémántkövy úr nem volt bolond, hogy természetben is bezöldítse azt a szépen kiczirkalmazott környéket a villa körül, mely az építómester úr tervrajzain oly szép zöldre volt kifestve. Nem volt bolond, mert azt cselekednie annyi lett volna, mint a veszett fejszének eldobni még azt a megmaradt nyelét is. Mert bizony veszett fejsze lett az a villa. Beütött a krach, a »balmazujváros-trafalgári hegyi vasut« liquidált s a harmincezer-forintos villának a maga karyatidjeivel, ión és dór oszlopaival ötezer forint lett az értéke. Hogy aztán még e mellé, kosárban fölhordott földbe, üvegházban nevelt csemetékkel parkot csináltasson Gyémántkövy úr, ahhoz már nagyon okos és nagyon üres zsebű úr volt ő. Mit csináljon hát a villával? Eladja? Ötezer forinton, mikor neki hatannyiba van? Lakjék benne? Van is neki most kedve ott lakni, mikor neki olyan melege van, a mi ellen nincs menekvés. Hát akkor kiadni árendába, legalább behozza az öt perczentet!

Tele voltak a lapok hirdetésekkel, hogy a budai hegyekben »hirtelen beállott családi körülmények miatt« egy fejedelmi fényű, tündéri villa kiadó a nyárra stb. De kinek lett volna akkoriban kedve villát bérelni? Akadt ugyan egy hóbortos angol, a ki belebolondult Budapestbe, itt akart nyaralni s meg is nézte a villát. De ennek a hátát a nanking kabáton keresztül úgy megpörkölte a nap, míg megmászta a kopár dolomitbérczetet, hogy megijedt, elszaladt s meg sem állott Ostendeig, hol a hús hullámverés közt két álló hónapig áztatta ki magából a budai meleget.

Szóval a nyakán volt Gyémántkövy úrnak a villa, jobban, nehezebben, mint akármelyik karyatidnek a nyakán a villa erkélye. Ezeknek a csufondáros kőbábuknak még könnyű volt a dolga, mert nem kellett nekik árendásfogdosáson törni a fejüket. Végre szeptember utolján akadt egy borzas olasz gypszöntő, a ki kibérelte a villát - egész télre hatvan forintért, tizenötforintos részletekben fizetve. Ott, az oszlopos teremben ütötte föl a műhelyét és - a szentségtörő! - gypszet habart a fürdőkabin márványkádjában. Mikor Ibolyatövy Náczi, Gyémántkövy úrnak ez a szekánt contremineurje, a Lloyd-kávéházban kérdezte nagy gúnyosan: »No, mit csinál a villa?« Gyémántkövy úr azt felelte: »Én most pártolom a művészetet és átengedtem patriotizusból a villát ateliernek egy fiatal szobrász számára, a ki vés márványból olyan szobrokat, hogy ha a szobaleány leejti, hát el nem törik.« De az Ibolyatövy Náczi csak nevetett, a szemtelen!

Na de fordultak az idők valamivel jobbra is. Ha a »balmazujváros-trafalgári hegyi vasut« nem is épült ki s a villát (mikor a gypszes talján megszökött onnan, hagyva hátra félévi házbéradósságot és tömérdek gypsz-szemetet), nem is bérelte ki senki: Gyémántkövy úrnak legalább

még nincs olyan nagy melege, hogy ki ne menjen bele nyaralni. De kimegy ám, de nyaral ám! Április elsején kezdi, október közepén végzi. Pénziben van; nem evett bolond-gombát, hogy ne élvezze ki a nyarat olyan hosszan, mint az neki tetszik. Mikor az Árpádka fiú hozza mamának az erdőből az első sáfrány-virágot és az utolsó kikericset, az apa azt mondja:

- Te, Száli. Tudod te, hogy ennek a bolondságnak legalább öt forint az ára? A váczi utczában se volna drágább!

Sőt Gyémántkövy úr egész poéta is lett. Mikor nyári esteken a hold ragyog, elejétől végig kint kell ülni a családnak az erkélyen, a hol csak úgy hegedül a sok kolibri-terjedelmű szúnyog, míg a dombalatti országút pocsolyájában keservesen jajgatnak a kecskebékák.

- Ez a világítás és ez a zene, te Száli! - szokott sóhajtani Gyémántkövy úr érzékenyen. - Nincs ebben poézis? A mennyibe ez nekem van, az több, mintha ezüst elektrikus lámpa mellett hallgatom Reményit, extracúggal Pestre hozva.

Délben a kopár halmot úgy átfűtik a nap vertikálisan égető sugarai, hogy még a szobában is szinte délibábot lát a karikahányó szem. A délen gyökerező családfájú kanári is csak úgy piheg kalitkájában tátott csőrrel, bágyadt szemhéjakkal.

- No, mit szólasz ehhez a kellemes meleghez, Száli? - dohogja a kedves villa ura. - Igazi szerencse; kikergeti az emberből a rheumatizmust, mint az orosz gőzfürdő. Csak egy kicsit drága; akár Moszkvában is szapultathattam volna magamat ezen az áron.

S mikor aztán késő ősszel visszacihelődnek a városba, Gyémántkövy úr a déli börzén megkopogtatja az Ibolyatóvy Náczi vállát:

- Aztán maga meg ne csúfolódjék mindig azzal a villával. Soha sem volt ilyen pompás nyaram, na meg ilyen hosszú sem.

*

Mayer úrnak, a Józsefvárosból, szintén pompás a nyara, csak az a kár, hogy nem hosszú. Azt a kis Hermina-úti házacskát a városligetben négyesbe vették ki: Krämmer úr, az özvegy Schulzné, Gruber úr és ő. Kikinek van jussa zöldelni benne egy hónapig. Mayer úré a julius. Jó isten!, hogy örültek neki már egész télen a mutter meg a lányok! Kidöcög aztán egy kora reggel a nagy málhásszekér, rajta kanapé, kávédaráló, öreg karszék, ruhafogas, takaréktűzhely, tükör, konyhaasztal, sőt - zongora is. Zongora bizony, mert a lányok tudnak klavírozni. Mayer úrnak, mint minden volt s kissé megvagyonosodott szappanfőző-mesternek, nagy érzéke van a művészetek iránt. Milyen derék dolog az, mikor a zöldelés boldog tudatában, ebéd után Mayer úr kint pipál a folyondáros eresz alatt s kihallatszik hozzá a »Cornevillei harangok« keringője!

Csak szép is az a zöldbeli élet; meg milyen »gemüthlich«! Reggel sárgarigó füttye, istenfecskék csicsergése ringatja az embert álomból ébrenlétre; a mellékszobából már behat a kávé illata, a mit a mutter jó eleve megfőzött. Taplósipkában, hálókabátban kávézni zöld fák alatt s még ki sem kellett elébb menni a városligetbe, mert hiszen ott van az ember. Aztán séta; nézni, a mint a ház saját külön kecskéje legeli a szép zöld dudvát. Valahol kaszálnak; odahat a párája; jó szag, de mennyivel jobb, a mi konyhaajtóból terjeng kifelé. A mutter csehpimaszt ránt ki zsírban; Mayer úr kedvencz étele s ebéden tizenöt darabot öröl meg belőle. S hogy a nagy munkában ne izzadjon meg, bölcs előrelátással levetette kabátját s csak a bő sárga piquetmellényben ül a szőlőlugasba terített asztalhoz. Meg mit mondjunk a pironkodó libapecsényéről, gyöngye uborkasalátával? Oh, szép falusi élet! Hát az a kis boldog, világgal kibékült délutáni álom, a mely okvetetlen szükséges, hogy az ember erőt gyűjtsön a kuglihoz!

Mert van ám kugli is a házacska kertjében, pompás kugli, bikavérrel gyúrt agyaggal kitapasztva. Micsoda dobás esik azon! Annak csak Mayer úr a megmondhatója, mikor délutánonkint Krämmer, Gruber urak és Wondraschek úr, a penzionált sófelügyelő tisztes társaságában, ingvállra vetkeződve ott áll a pálya deszkáján s kezében a »lignum sanctum.« Míg deres szemöldei műértőn ránczolódnak össze méregetés közben, a jobbában tartott golyóra határozott mozdulattal nyomódik kinyújtott baljának mutatójja. Így állhatott egy ókori hadvezér, mikor csatát döntött. Mayer úr meg krixpartit dönt. Gömbölyű termete megfoghatatlanul fürge lódulással fut neki a deszkának - patt, kip-kopp, rrrr - blirr... Mayer úr tönkrekuglizta a bakombirót több más apróbb felebarátjával egyetemben, aztán szerény, bár önérzetes mosollyal söpri be a kis garmada ezüst hatost. Wondraschek úr pedig kijelenti, hogy bár az ő idejében is voltak jó kuglijátzó, de Mayer úr mégis egyike a legkitűnőbb művészeknek, kikre valaha a legidősebb kuglizók emlékeztek.

Nemsokára előpöndörül egy tenyeres-talpas leányzó habzó sörös poharakkal; előtűnnek a fehér abroszba takart tányérok is, rajtok szalámi, hideg pecsenye és friss vaj, meg pogácsa. A jó mutter soha sem feledi el, hogy munkaközben jól esik egy kis erőhöz juttató. És a derék négy burger körülüli a kuglizó karolábú asztalát és megállapodnak abban, hogy akárhogy is el van fajulva a gonosz emberiség s bármilyen rossz is a világ, de azért mégis csak szép a falusi élet, kivált a - városligetben.

*

»Paterna rura!« Ha nem is szántja ökreivel, de azért megvan neki az a kis darabka földje, az a kis fehérre meszelt, zöld redősablakú háza, melyre azt mondhatja: »ez az enyim«, s a főváros porából, zajából oda menekülhet, »procul negotiis, solutus omni foenore.« Szülőitől örökbe maradt hű vén cselédje, a jó Ila néni, beh törli is mindig kék köténye csücskével az örömkönyűt, mikor oda jön »a mi fiunk!« s ne lettek volna ezek a könyvek jóleső zokogássá, mikor egyszer csak másodmagával jött - a feleségével. Istenem, minő takaros kis barna menyecske és micsoda áldott jó lélek!

Beh nagy öröm is elnézni, mikor elüldögélnek a csillagos nyári estéken a ház előtt, csak úgy a szalma-dikóra telepedve. Az asszonyka odahajtja férje vállára imádságos kis fejét s úgy néz föl a szikrázó aranyporral behintett égre. A férj pedig letekint felesége szemébe; négy eget lát így egyszerre, mert a csillagok visszatűkröződnek abban a mély, tiszta két szemben, melyek mindenike egy-egy sötétkék mennyboltozat. Peng a kasza messze a réten; a képések dolgoznak a szinte napvilágos holdas éjszakán. Lomhán bong távol a gulya kolompja; a faluban a komondorok vakkantanak egyet-egyét, ha denevér ütődik az ereszbe, aztán tovább alusznak, lábukra fektetett fejjel. A kis ház ablakán kihat a gyertya fénye, mely körül esti pillék kergetőznek, és kifehérlik a frissen vetett ágy üde fehérsége.

Ila néni bólingatva kuporog a pitar küszöbén; tán az imádságát mondja, mert közbe-közbe felfohászkodik: »Oh én uram, Jézusom.« A fiatal pár pedig ott ül a dikó szélén, mozdulatlanul, egymást nézve, egymást értve e tündéri estén. S hát még majd minő kimondhatatlan boldogok lesznek ezek a falusi esték, mikor *hármán* fogják nézni a hold ezüst körét. S a harmadik követelve nyújtja majd gömbölyű karocskáit a fényesség felé; minden áron meg akarja fogni. És van-e annál nagyobb, mélyebb költészet, mint mikor a csecsemő azt hiszi, hogy kezével érheti el az eget, oly közel az hozzá, mert hiszen alig jött el még közénk onnan.

Haza?

Budafok most, hajdan Promontor vagy igazabban szólva Prémadua. Még pár év előtt bizonyos kicsinylő lenézéssel dohogtak el mellette a déli vasut méltóságteljes lokomotivjai, legfőlebb lepipálva zöldfutókás vinczellérkunyhóit, fehérlő prэшázait öblös fekete kéményökből. Nem méltó megállani ez apróság mellett, csak egy percze is. Manapság azonban a mozdonyvezető csak úgy belekapaszkodik a fékező-fogantyúba az odavaló kis állomásfészker előtt, mint akár ha Berlinbe ér a vonat, s a fényes aczélcuklók szilaj Vitus-táncza csak annyi önmehtagadással szűnik meg Budafokon, mint stuttgarti pályaudvar büszke üvegívei alatt. Prémadua lett az első és utolsó állomás a főváros után és előtt.

Van az ilyen állomásoknak valami furcsa hümora. Ha elindulsz Budapestről világnyakba-vevő szándékkal, hogy Triesztbe vasutazz s onnan tán egy Lloyd-steameren Alexandriába, a görög vizekre vagy Gibraltár felé ringattasd magadat: lehetetlen elfojtanod valami öngúnyt, mikor elérted utad első célját: Prémaduát. Ilyet köll éreznie egy hat kötetre tervezett regény írójának, mikor ezt írja a tiszta papirosra: »Első rész. Első szakasz. Első fejezet.« Ilyen csiklandhatja meg a festő humor-érzékeit, midőn óriás vásznán a vázoló-szénnel meghúzta az első vonalat; ilyen a szobrászét, mikor az idomtalan márványdarabról az első forgácsot ütötte le vésője. Az első fejezet címe és a kész regény, a szén első karczolója és a színekben ragyogó festmény, az első pörölycsapás és a megalkotott monumentális szobor, a promontori prэшázak és Bombay banánligetei, - bizony kegyetlen ellentétek és messzeségek. Hány óra, hány tollhúzás, hány ecsetvonás, hány vésőnyom, hány vasutfüty és hány hajóorr-bukdácslás választja el őket!

Ha az *első* állomásnak megvan ez az irónikus hümora, megvan az *utolsónak* is a maga - melancholiája. Nem a vasárnapi utazóról szólok, a ki örül, hogy ép bőrrel-csonttal érkezett vissza az adelsbergi barlangból s kinek fáradt lába éhezik a boldog otthoni papucs lágysága után, kinek világlátástól bódult feje szomjazik a szokott hálósipkára, ki dobogó szívvel óhajtja, hogy végre a viszontlátás gyöngéd örömei közt egye meg ősi sörházában, az ősi Guszti kezeiből az ősi marhanyelvet, parajjal. Nem szólok arról a szerencsés halandóról sem, a kit a pályaudvar perronján tán már e pillanatban vár a fiatal menyecske-feleség, testhez símuló vitorlavászon-ruhában, ajkán mosolylyal, csókkal, szemében fénylő, gyémántnál drágább harmattal. Óh az ilyen embernek aranyos név Budafok. Még csak tiz percz és ott robognak a gázvilágos lánczhidon, egymás mellé simúlva a nyitott kocsiban. Fölöttük sziporkázó csillagok a felhőtlen ég sötétkékjén; alattok milliárd ezüst-atóm a lágyan zsongó Dunán; előttük, mögöttük a partok lámpa-gyöngysorai: az álmos nagyváros ezer tűzszemének hunyorgása. Kezökben egymás keze, szívökben egymás szíve, s hogy mi van azoknak legbelső pitvarában - ki annak a megírhatója?

De a kit nem vár a perronon senki, sőt még a Guszti áldott parajos marhanyelve sem a sörház szokott asztalán! A kit »üres napok, álmatlan éjek« üztek el innen, a ki

»Fáradt, beteg madárként, vágyó szárnyon
Szállott, keresni délnek balzsamát:
Derűs ég, tenger habja, rengő pálmák,
Hogy visszahozzák ifjusága álmát.«

S a ki hiába járt! A kinek vissza kellett térnie gyógyulatlanul, vissza ide a sokaságba, hol oly egyedül van; vissza újra szolgálni robotját, újra hencseregni a herczehurczák utált sarában.

A San Marco hallgatag arany kupoláinak hűvössége pár percze megnyhítette forró homlokát; a fecsegő tengerhabok beleringatták rövid, de boldog, tiszta szenderbe. Válnia kellett tőlök. A

csörömpölve vágató vonat ablakán letekintett még egyszer az alkonyi tengerre; Grignano felől egy kóbor halászbárka vitorlája mintha búcsúra bólintott volna neki, - aztán eltűnt minden a Carso tar sziklái mögött. És most itt van Budafok - börtönének kapuja. A vén Gellért domború háta mögül mint sápadt zodiakus fény csillan elő a város lámpáinak világos párája. Lármás kofaasszonyok rakják a szőlős kosarakat a teherwaggonokba, a holnap-reggeli piacz számára. Sebtiben szakítják föl a coupé ajtaját: természetes serfőző gömbölyödik be rajta, duzzadó vörös kezeiben duzzadó vörös táskákkal. Nagyot fuj, leveszi lapos sipkáját holdvilág-fejéről, törli a verítékét, aztán felsóhajt: »Ez a meleg! Hová tetszik utazni?«

A visszatérő kóbor hátrahúzódik az ülésen, hogy ne sértse a tető üvegcészejében lobogó mécs világa és annak az ostoba holdvilág-fejnek a lumenje. Ujjai közt hamvad a cigarette, melynek dohányját a kairói bazárban alkudta el, Nubiából csöpörödött barna kalmártól. Haja az Adria vizétől volt utoljára nedves; czipőjén még ott a kikötő pora; ruháján meg sem száradt a kátrányfolt, melyet a steamer árboczkötele hagyott azon. Nehezen fog megválni e portól, e szuroknyomtól is. Drága ereklyék. Úgy örzi. Szabadságára emlékeztetik őt.

Siketítő robaj. A vonat belesörömpölt a gellérthegyi alagutba. A sörfőző komoly arcán látszik: föl tudja fogni, mi az, mikor az ember alagutban vasutazik. Csattognak a keréknyomók, viszhangzanak a puffantók ütései, - az alagutnak vége. Egy sínnyom helyett egész hálózaton robog a vonat. Nagyokat zökken a váltók, kitérők fölött, szemközt dologtalan lokomotivok haragos vörös szemei világítanak s baromszállító waggonok végtelen soraiból ultra-kész kantátéja hallatszik leendő sonkáknak és roastbeefeknek. Hosszan, vontatottan, fáradtan üvölt a mozdony sípja; a pályaudvar lámpái fénylenek, teherhordók tolakodnak, zajongnak, idegesen czirreg a jelzőtelegraf csengője, kong a harang, - a vonat beért a nagy üvegfödél alá. Hölgyek színes kalapjai, rikító bokrétaök özönlenek a fölpattanó ajtók felé. Keresés, találás, nem találás, viszonzlátás, csókok csattogó zápora; »Hát a Tóni nem jött?«, »Hogy van a Biri?« fölkiáltások, vegyítve »Aver stésznz net szo uag!« hangokkal. Kétségbeesett sikoj: »Azorl elveszett!«, »Hordár!«, »Hol a ládám?«, »Kocsit!« E zavarban a kátrányos kabátú fiatal ember kézre kapja plaid-göngyét s kiér a krisztinavárosi fák alá. Őt nem várta senki, ő nem várt senkit, nem vesztett el semmit, nem keres semmit. Cigaretteje elhamvad, a trieszti por czipőin összevegyült a budai sárral, a hajószurok-foltot paralyzálta könyökén egy omnibusz szekérkenője.

Adio, Adria bella; jó estét, kedves főváros!

Joli coeur.

Hetfő volt, nem feledtem el. Ezóta gyűlölöm a hetfői napot. Pedig milyen aranyosan mosolygott a márcziuselei verőfény, becsillogva a kis szoba minden zegét-zugát és smaragdos zománczczal hintve be a Ficus fényes sötétzöld leveleit! Boldog verőfény, nem sejtette, hogy most neki jobban illenek elrejtőzni a felhők mögé s helyt adni méla, szürke alkonyak, gyászoló permetegnek! Sőt én sem sejtettem a nagy gyászt. Egész jókedvvel toppantam ön elé, asszonyom. Ön egy fájdalomában megzavart Niobé feddő tekintetével emelte rám sötét, könyektől fényes szemeit.

- Az istenért, mi történt, asszonyom? Ön sír!

- Hát még nem tudja? Résztétlen!

S piczi csipkekendőjébe rejté arczát.

- De mi baj van? Szóljon, kérem; ne hagyjon kétségbeesni.

Asszonyom ismét rám emelte azokat a nagy könyes szemeit s megtört hangon mondá el a leverő hírt:

- Váratlan szerencsétlenség. Joli coeur megszökött!

- Joli coeur, a kakadu? Oh, a czudar háládatlan, a bolond! Nem simogatta ön kacsóival zöld tollát; nem csókolta ön százszor is ostoba piros fejét; nem kényeztette nyalánk fekete nyelvét cukorral, kávéba mártott kalácscsal, melyet saját ajkában nyujtott a gonosznak?

- Oh, ne idézzen ön fel fájó emlékeket! Joli coeur elment, megszökött, örökre oda!

- Dehát hogyan, mikor?

- Ma délben, mikor Ninon kinyitotta az ablakokat, egyszerre csak kibontá szárnyait (megnyírbált tollai kinőttek,) s elrepült, el, messze, a végtelenbe! Oh istenem!

S asszonyom ismét a csipkekeszkenőre hajolt és zokogott keservesen.

- Átkozott Joli coeurje...

- Megtiltom önnek, hogy átkozza... Ön csak szaporítja fájdalmamat? Oh, Joli coeur, hogy szerettelek!

- Ne csüggedjünk! Még nincs veszve minden. Hátha megkerül!

- Ne kecssegtessen hiú reménnyel; annál fájóbb a rideg valóság. De ön, mint mondják, hirlapíró. Tegye ki a »szerencsétlenségek és elemi csapások« rovatába a Joli coeur szökését, vagy tán a hymen-hírek közé; ott jobban olvassák.

- Az utóbbit csak akkor tehetném, ha magával szöktetett volna valami bájos kakadú-kisasszonyt. À propos, úr Joli coeur vagy hölgy? Mert ha nem is írhatom ki az elemi csapások közé, de a rendőrségnél okvetetlen köröztetjük. Tehát úr vagy kisasszony?

- Úr. Hogy is lehetett volna olyan csapodár és hálátlan, ha nem az?

- Ah, önnek visszatér a jó kedve, asszonyom...

- Jó kedv? Mit gúnyolódik. Inkább mondja meg, hogy kell a rendőrségnél eljárni? Legjobb volna, ha százötven rendőr razziát tartana mind a tiz kerületben s a környéken. S a hivatalos lap élén is kell hirdettetni, háromszor.

- Mindez egy kicsit bajos volna. Hanem hadd jegyezzem föl e kis papírlapra a legfontosabb adatokat a szökevényről. Joli coeur ur tehát kakadú...
- És milyen kakadú!
- Színe világoszöld...
- A feje piros, oh, az a kedves, bohó fej!
- Beszél?
- Magyarul és francziául.
- Én mindig csak éktelenül rikácsolni hallottam.
- Micsoda? Olyan szépen mondja: »kávét!«, »kikapsz!«, »csúnya!«, »bon jour!«; hát még milyen kedvesen kaczag!
- A megtaláló jutalma tiz forint...
- Tiz? Ötven! Irja csak: ötven!
- Mért nem mindjárt: my kingdom for Joli coeur? Bizony elég lesz tíz is.
- Azt hiszi ön, csak annyira becsülöm az én kedves állatomat? Ötven forintot annak, ki boldoggá tesz.
- No boldogságáért, már azért csakugyan nem sok.

Pár óra mulva minden utczasarkon nagy plakátok hirdették, hogy ma reggel egy zöld kakadú, mely »Joli coeur névre hallgat«, elröpült s (a rendőrségi stílisztika szerint,) »létrehozójának« ennyi meg ennyi jutalom biztosítatik.

*

Meglett a nagy öröm. Egy kínos éj után, mely alatt asszonyom »auf ihrem Bette weinend sass« és tanulta ismerni a »himmlische Mächte«-ket, kegyetlenül megrázták hat órakor reggel a csöngettyűt. Egy józsefvárosi házmester hozta Joli coeur, módosan becsomagolva a felesége nagykendőjébe, hogy meg ne fázzék. Ma hajnalban fogta el az udvarukban; a kút tetején ült szomorkodva s meg sem próbált elröpülni, mikor nyakoncsípte. Egyébként itt a »Scholi Kehr« ur, van szerencséje átadni és tisztelettel várja a...

- Itt van ni, ez meg borraivaló. Oh, csakhogy megjöttél, kedves madaram. Bolond háladatlan te, mért szöktél meg? Nem jobb itthon? Kedves Joli coeuröm! Hanem jaj beh bús képed van! Borzas a tollad, gyűrött a bőbitád, lehorgasztod a fejedet s nem is örülsz nekem. Bizonyosan éhes vagy; Ninon, hamar kávét Joli coeurnek! Vagy tán inkább chocolate kéne?

Csakhogy Joli coeurnak nem kell sem kávé, sem chocolate. Langymeleghez szokott tollát át meg átjárta a koratavaszi dér, érzékeny bőrét megcsípte az éjszaka nedves hidege s szomorúan gubbaszt kalitja rézkarikáján.

- Szent isten! Joli coeur beteg! Ninon, adja ide gyorsan a hattyúprémes entréemet és főzessen hársfa-theát. Édes istenem, Joli coeurnak láza van!

S a bolond zöld madarat ápoló kézzel burkolja be a hófehér, puha báli köpenyébe, hogy csak a piros feje látszik ki s aztán keblére szorítja, gödicsélve altatja. De Joli coeurnak nincs álma, hanem egy rekedtet rikkant, mikor belépek a szobába.

- Ah, hát Joli coeur az? Megkerült? Már azt hittem, a kis Adriennének van baja s azt tartja ölében.

- Adrienne egészséges; ott van a gyermekszobában a bonne-nal. De Joli coeur halálos beteg. Kétségbe vagyok esve. Segítsen ön, ha szíve van.

- Szívem van, asszonyom, mert a nélkül gerinczes állat meg nem élhet; de biz én az egyetemen nem tanultam psittaco-pathológiát és e szerint Joli coeur urnak nem lehetek házi orvosa. Legjobb lesz őt beküldeni az állatgyógyító intézetbe.

- Küldeni? Kórházba! Ily állapotban? Nem hallja, hogy félrebeszél? Ide hivatom az állatorvosokat. Konziliumot kell tartani fölötte. Oh, édes Joli coeur!

S egy óra mulva már két állatorvos kopog az ajtón. Asszonyom oly sürgősen hívatta őket, hogy azt hitték: kitört valahol a rohamos marhavész s hoztak is magukkal mindjárt vagy hat roppant palaczk karbolsav-oldatot, dezinficziálni az istállót.

- Ezt mind meg kell inni Joli coeurnek? - kérde asszonyom ijedten. - Vagy fürdő lesz neki? Orvos urak, gyógyítsák meg kedves kakadúmat!

S ezt oly esengve mondja, hogy még a két veterinárius patkókalapálástól eltompúlt szíve is megesik s szoros tudományos vizsgálat alá veszik a zöld-tollú páczienst.

- Mondják, kérem: megmenthető?

A tudomány férfiai nagy fontossággal csóválják a fejöket:

- A baj súlyos, nagyon súlyos.

- Oh, istenem! Vége van?

- No, az nem épen, de talán fog sikerülni...

Aztán irnak három receptet, étrendet szabnak a betegnek s tisztelettel fölvevén a honoráriumot, nagy csizmáik kifelé kopognak az ajtón. Ismét csak hárman vagyunk: Joli coeur, asszonyom és én. E perczen tipeg be bonnejával a kis Adrienne:

- Maman, maman, chère petite maman!

- Tais-toi. Joli coeur beteg, nem szabad hangosan beszélni. Eredj vissza a gyerekszobába, most nincs ideje a mamának.

A kis látogató odatipeg a mamához s meg akarja fogni kezecskéjével a Joli coeur fejét: »Jaj de piros!« - Petite maman pedig bosszúsan legyint egyet a kezecskére: »Menj, már mondtam«.

Adrienne pityeregve vezetteti el magát bonnejával.

- Szegény kis leány! Bocsásson meg, asszonyom, de ez egyszer a kakadút többre nézte gyermekénél. Megszomorította kis szívét Joli coeur miatt.

- Ah, ne szóljon ön. Adriennet holnap is megtalálom szobájában, de Joli coeur talán még ma... Oh, félek a gondolattól is. Meg fog halni!

*

De Joli coeur nem halt meg. Másnap régi vidámsággal osztá napi parancsait a rézkarikáról: »Kávét! Kikapsz!« s a tegnapi bajnak nyoma sem volt rajta. Helyette azonban a háznál volt más beteg: a kis Adrienne, ez a barnafürtű hároméves angyalka. Estefelé torkára mutatott piczike ujjával s panaszosan mondá: »Fáj!« A mosolygó angyalkáért eljött egy sötét, gonosz angyal, hogy elvigye magával: a diphtheritis. Az ártatlan arczocskáról lefűtta hideg lehelletével a rózsákat, jeget borított a vidám szemekre s átszorítá gonosz kezével a szegény kicsike torkát.

Hogy zokogott a mama a zöldhálós ágyacska mellett, ráborúlva a kis szenvedőre. Most nem kellett mondania: »Tais-toi!«, hallgatott az elkékült piczi ajk magától is, csak kínos hörgés tört ki belőle. S hogy csókolta a kezecskét, melyet tegnap reggel megütött!

- Óh, istenem, csak ne ütöttem volna meg! Óh, mint megbántam! Bocsáss meg, jó kis Adrienneem, oh, bocsáss meg, ne haragudjál rám! Én őrrült, én gonosz, egy hitvány kakadúért ütöttelek meg!

Aztán elrohant a salonba s kiragadva a rikácsoló Joli coeur a kalitból, kihajította az ablakon. Sosem látták többet.

Adrienne pedig... de ne végződjék szomorún ez a kis történet. Adrienne pár hét múlva már mosolyogva tipegett mamája mellett a városliget gyöpén, örült az áprilisi verőfénynek, vígan kiáltozott, mikor egy-egy fényes szárnyú tavaszi pille csapott el mellettök. A mama csordúltig telt szívvel hajolt le kis leányához s össze-vissza csókolta üde, vidám arcocskáját. Egy elvesztett hibával lett gazdagabb.

Muhammed.

»Ki az?«, méltóztatik kérdezni az olvasónak. »Ki az?« - Szt!, az istenért, ne olyan hangosan. Még meg találná hallani ő magassága, a herczegasszony és tüstént nevető-görcsöt kapna. Mert az már mégis csak shockinggal határos tréfa, Muhammedre azt mondani, hogy »ki«. Ha azonban úgy tetszik a kérdést idomítani, hogy »mi«, akkor a tulajdonos magas engedelmevel tán megfelelhettek.

Hát Muhammed a legmulatságosabb, egy méter magas ébenfa-szerecsen, a minőn valaha csak főuri kedvtellessé kaczagott. Shakspeareien sikerült rútság. Feje azzal a keskeny, hátralapított homlokkal, a buldogg- és emberkoponya szinte elremítően pompás összeagyválódása. Bozontja valódi merinó-gyapjú. Szemei - melyek oly bolondosan víg hatással világítanak ki az ébenfa két gödréből - kékes-fehér porcellán; a bogarok ráfestett khinai tus. Szájának, ennek a borda-rengetően iszonyatos chimpanse-szájnak, piros zománcz a bélése, az a harminczkét (vagy tán ötvenkét!) fog megannyi művészi gonddal csiszolt rozmár-agyarból való nem ép kis kapa, fehérebb az elefánt-csontnál. Tenyere tekenős-béka, háza, körmei szandál-fa, czingár lábai pedig olyan kaczajkeltő két csámpás löcs, hogy bizonyosan Grévin rajzolta a mintáját. Hát a mikor aztán a gépezet működni kezd! Igazán, oldalnyilalást köll attól kapni.

Mikor ő magassága szalonjában kiapadóra van a csevegés patakja s az összes legmagasb és magas vendégek kiüriték tarsolyaikat, melyekben föltálmivalót hoztak a pikáns trécelés e mindenesti piquenique-jéhez, sőt még annak a kis gonosz Wetterwitz grófnénak éles nyelvecskéje sem tud több pletykát; akkor a herczegné int a pitvarnoknak: »Muhammedet!« Egy inas csakhamar beszalad az ébenfaszörnyeteggel, oda állítja a szőnyeg szélére, egyet igazít a gallérján és a gép működni kezd. Forgatja porcellán-szemeit, kivillogtatja fekete képéből a rozmár-agyarakat, békateknő-tenyerével meg üti a csengetyús dobot. Ilyenkor a magas társaság interregnumát kiáltja ki az etiketnek; kaczagnak, hogy szinte roskad a zsöllyék selymes háta s végre a herczegné egész elfuladva int legyezőjével: »Vigyék, vigyék!« Dornkreutz báró, az öreg diplomata, hahotázva tapsol; ő ugyan látta a harminczas években a Chaux de Fonds testvérek szerecsen-automátjait, a kik ugyanezt produkálták, de azok ehhez képest csupa semmi. Pedig ő akkor azokról az automatokról elmés szonettet is írt; milyen kár, hogy kiszáradt a poétai vénája; erről igazán érdemes volna költeni; legközelebb fölfogad valami ujságíró: csináljon az madrigált az ébenfa-emberkéről.

Wetterwitz grófné pedig azzal az ő édesen hegyes, puhán szűrös mosolyával csevegi, hogy az egész sociétében minő föltünést okoz az ébenfa-szerecsen. Mennyi a bámuló, mennyi az irigy! Tegnapelőtt a lóversenyen nem is volt fashionable gavallér, a kinek a nyakkendője nem parányi Muhammed-fejjel volt összetűzve. C'est vraiment la vogue Mouhammed! És az a Doldenhain grófné, a ki - ridicule! - versenyezni akar ő magasságával, annak ugyan volt tegnap jelenete Terinszki báróval. (Tudják, az ő szőke Terinszki bárójával, a kinek a Diby lovát a tavaszi versenyen megitta a jockey, közvetlen a start előtt; kaján rosszakarók beszélnek, hogy a *saját* lova ellen fogadott a gentleman báró.) Hát a grófné azt mondta az ő bárójának: »Nekem Muhammed kell! Szerezzen égen, földön. Csak azért is kell, mert a herczegnőnek van. A herczegnőé ezer aranyba került Párisban; maga fusson Londonba és vegyen kétezeren.« A szegény báró szabadkozott, hogy az egy kicsit lehetetlen. (Hja, nem minden nap lehet itatni start előtt!) Mire aztán történt valami rettentően mulatságos dolog. A grófné keze - így mondják a rossz nyelvek, én nem tudom - odanyúlt a tintatartóhoz és - a boldogtalan báró pillanat alatt maga állt ott, mint ébenfa Muhammed. A jámbornak a szeme olyan ijedten bámult ki a fekete ábrázatjából. És még szőke is volt a mellett, az istenadta!

- Vous, méchante! - érinti vállon a legyezőjével ő magassága az átkozott kis Wetterwitz grófnét, aztán kaczagnak mind, hogy szinte nekilendülnek tőle a csillár velencei prizmái. Szóval sok vígság kerül a herczegasszony salonjába az ébenfa-törpe révén. De néha jó másra is ez a rút jószág. Ha olykor a herczegnének magas migrainje van, fölhozatja Muhammedet a boudoirba. Az ilyenkor is gépileg forgatja porcellán-szemeit, vicsorítja fogát, rázza a tamburint, de ő magassága nem kaczagja meg, hanem belekapaszkodik erős, fehér ujjával a bozontos merinó-gyapjába, úgy, úgy, hogy az ébenfa-emberke felordít bele...

*

Igaz, majd elfelejtettem megmondani. Ezt az ordítást nem ügyesen alkalmazott szélcsap hozza létre, mely a merinó-haj meghúzására beléereszti lelkét valami bömbölő-sípba. Nem; két igazi tüdő, - mivel hogy Muhammed nem gép, nem automat, hanem »ember«. Na, a mennyiben a természettudósok ezt a kis fekete szörnyeteget is hihetőleg Homo sapiens L.-nek determinálnák. Kitelik tőlük. Ha a multa nézve elég gorombák azt hirdetni, hogy az emberi nem ősapja majom volt: akkor alkalmasint a jelent illetőleg is lesznek oly udvariatlanok, hogy ezt az akka-szerecsen törpét embernek tekintsék.

Valami afrikai utazó vette a tuniszi vásáron, aztán mikor eleget tudományos-előadászott felőle Párisban, eladta annak a jókedvű Konrád herczegnek, a ki meg húsvéti prezentül odaajándékozta ő magasságának. Pompás tréfa volt az. Ő magassága salonjába két lakáj mise után behoz egy roppant piros tojást; legfőlebb az Ichthyosaurusé lehetett akkora. Fénylő piros atlasz a héja, arany pántokkal. Egyszerre tambourin zakatolás hallatszik a tojásban, föl pattan a héj és kigurult belőle a lyüki szerecsen, leggyönyörűbb ügyetlenségével és rútságával. Minő elmés meglepetés! Ő magassága majd hogy hová nem lett víg ijedelmében.

Hát adventkor, az volt ám érdekes! No de ez komoly dolog, kegyes dolog, nem szabad azon mulatni. Muhammedet megkeresztelték. Mert addig török, pogány, bálványimádó, vagy mi csoda hiten volt ő csunyasága. Valóban, az feledhetetlen szép szertartás volt. Dornkreutz báró, a fehérhajú volt nagykövet igazán sírt is, pedig mint mondá, a konstantinápolyi mezitlábos barátok templomában látott akárhány pogány-keresztelést. Lent történt a szertartás a herczegné kápolnájában, melyet ez alkalomra kissé keletiesen díszítettek föl, perzsa szőnyegekkel és délszaki plántákkal. Keresztanya maga volt ő magassága (galambszürke selyemben, Valenciennes-csipkével, nyakán a kisebbik collier) keresztapa a herczeg; jelen voltak: (megírták azt az oratóriumba bujtatott reporterek, sőt egyik illusztrált lap képet is hozott a jelenetről, a melyen igen jó húmorral volt megrajzolva a szerecsen ábrázata.) Muhammed a neophiták fehér ingét viselte, a mi frappáns ellentét volt feketeségéhez. Fönn az orgonán a regens chori igen szép prélude-öt játszott, itt-ott néger motívumokkal. Guillaume abbé pedig milyen érdekes volt kiterjesztett finom kezeivel! Tartott igen szép beszédet is francia nyelven; egy kicsit hosszú is lehetett, mert az öreg Dornkreutz báró kétszer nagyot bóbiskolt a faragott székekben. Hiába, még az ilyen komoly szcénákba is odatolakodik az a pogány Momus istenke. Hát a mikor Muhammednek az abbé szájába tette a sőt, minő rettentő fintor lett abból! A mikor meg merinó bozontjába töltötték a vizet, elsivalkodta magát az idétlen. Novemberi víz hideg a trópusok alatt benőtt fejhez.

Mert Kajetán-Muhammed (az előbbi név lett része a szent keresztségben) nem mai gyerek; lehet vagy harmincz esztendő. Hogy olyan csöpp, ez ép az akka-fajtának az érdekessége. Schweinfurth fődözte föl a hatvanas években ezt a pygmaeus szerecsenséget. Ritkaság Európában még most is. Ő magassága az első, a ki ily czikkel dicsekedhetik. Hát a szeretetreméltó mob, hogy bámul az! A herczegné, mióta megvan neki Muhammed, mindig csak ponnyfogaton kocsiz a boisban; a kicsike phaeton tintatartónyi bakjára ép ráillik az az ökölnyi szerecsen ficzkó, piros bársony frakkjában, összefont karjaival, kürtő kalaposan. Az állatkert bejárásánál mindig kegyetlen a csődülés, ha ő magassága arra hajt. Kajetán-Muhammed

szóval olyan pompás jószág, hogy Konrád herceg nem adhatott volna ügyesebb játékszer magas nièce-ének. Nem hiába, hogy igen geniális ember - akarom mondani herceg.

*

Lapos csontok közé ékelt, hátramaradt agyveleje már alig emlékszik vissza. Csak azt tudja, hogy még kisebb, még idomtalanabb volt, mint most, mikor utoljára szerették. Ott a nagy sötétkék tó partján, a kákából font méhkas-kunyhóban egy fekete asszonyka, kicsi mint ő, gyöngye mint ő. Már csak arra álmodik vissza, hogy úgy hívta: nunu. Talán azt teszi: anyám. Megölelte, megcsókolta őt, lesímogatta gyékény vaczkát és hozott neki az erdőből édes gyümölcsöt, tarka madárfiút. Este, mikor az ég benépesedett csillagokkal, - fényesebbekkel, másokkal, mint ez az idevaló ég, - akkor énekelt halk, lágy hangon és megczirógatta, az ő gyapjas haját. Mért szerette őtet ez a régi, félig elfelejtett asszonyka és mért jöttek egy nap fehérbe göngyölt fejű, nagy szakálú sápadt emberek, hogy őt elvigyék?

Elvitték. El, el, messze, messze. Nem is emlékszik egyébre már. Nem is tudja napját, hogy ne lett volna idegen fehérék rabja, a kik őt ütötték, rugdalták, nevték. Ott - tudja is ő, hol, - soká volt egy nagy, aranyos, tornyos házban és szolgált leborulva pipával egy zordon kövér embernek, a ki hímes ruhát, roppant turbánt viselt; az öve tele volt dugdosva ragyogó pisztolyokkal és késekkel. Mindenki térden csúszott a nagy úr előtt, ő hason. Néha az úr gubbaszkodó ültéből kinyujtotta kaftánja alól tömzsi barna lábát és ő vakarta annak a lábnak a talpát. És aközben hányszor rugta őt arczon az a láb! Szolgált illatos, puhakárpitú termekben, vászonnál fehérebb képű szép, nagy asszonyokat, a kik maguk laktak ott, meg egy pár roppant hájas szerecsen. Az asszonyoknak hordott mézes nyalánkságot rózsaszín tányéron, dohánynyal töltötte meg a hukát, meg tánczolt és bukfenczet hányt, ha parancsolták. És a szép nők unalomból megczibálták a haját, multság okaért tűt szúrtak a körme alá, ráuszítottak két mérges majmot és kaczagtak, mikor a kaffogó, gyalázatos vadak megharapták a vállát és megkarmolták a homlokát. Az elhízott szerecsen óriások pedig ütötték víziló bőréből hasított vesszővel, ha meg ellötytyentett egy csöpp kávé, lábait, kezeit, nyakát beleszorították egy keményfa hegedű-kalodába s őt, a kis fekete gomolyagot, belelőtték egy sötét kuczkóba.

Most meg itt él, hideg nagy országban, a hol ő az egyetlen feketebőr, itt a kegyelmes herceg-asszony udvaránál. Itt, még jobban egyedül, mint ott messze-földön, melynek legalább a napja melegebb. Nem verik, ha csak a nagy páviánszakálú angol kocsis nem suhog rá nyers kedvtelésből ostorával a »little black devil«-re, meg ha a vihogó kukta nem öklözi meg. Nem is koplal, ha ugyan tréfa kép nem olyan ételt dobnak eléje, a melyet nem bír megenni és ha az agarak el nem kapkodják legjobb falatjait. Mert még azok is ellenségei, még azoknál is utolsóbb. Senkije, senkije ezen a roppant világon, melyen ő a legkisebb, a legszegényebb, a legrútabb, a legfurcsább. Senkije, sehol egy csöpp szeretet, irgalom.

Csak mintha a hercegné nagy vörös-zöld papagálya tartana rá egy kis jó szívet. Mikor fölviszik a salonba, a vén madár repesni kezd kalitja sárgaréz rudjai mögött, mereszti sárga szemeit az apró szerecsenre, aztán irtóztató rikácsolással beszél furcsa, fül nem hallott szavakat. Muhammed kezében ilyenkor pillanatra elnémul a csengős dob. Vastag száján a köteles vigyorgás öntudatlan mosolylyá finomúl. Ezeket a csodálatos szavakat, ezt a rejtelmes madárnyelvet ő - *álmodta* már egyszer. »Nunu! Nunu!« - süvölt a papagály kietlen hangokon és a törpe undok feje meghajlik, csámpás térdei megremegnek. *Ezt* az egy szót még nem feledte el. Ezt ő is mondta egyszer, mondta sokszor, - oh olyan régen! És mintha érezné homlokán a nagy tóruul kilengő nedves, forró fuvalmat, hallaná a távol csalitból a vadállatok szakadozott bőségét. Fölragyog az ég mélytüzű idegen csillagzatokkal, zizeg a nádas, búgnak a vízi szárnyasok. Vadon erdő nehéz, fűszeres illatával teli a levegő, és oly puha a gyékény-ágy a magas, sűrű haraszt közt. S mintha gyapjas fejét megczirógná az a régi, az a fekete, sovány kéz...

- Mais tu es ennuyeux aujourd'hui! - kiált a hercegné, türelmetlenül csóválva egyet keszkenőjén.

És Muhammed csak veri, csak veri a tambourint.

A porkoláb.

- Emlék a fogságból. -

Istenem, hogy vénül, hogy kopik ez a fej! Érzem, a mint napról-napra lazulnak szövetatómjai; siratom, a mint lelkem palettejéről egymásután vesznek le a halványuló színek. Ezelőtt husz évvel hogy tudtam én képzelni és álmodni! Ha nagyanyám mesélte Hófehérke vagy Árgyélus királyfi történetét, behunytam szemem s úgy hallgattam a szelíd, halk hangot, mely oly varázsos bájjal regélt az aranyhajú tündérkisasszonyról, meg a kakaslábon forgó várról. És lezárt pilláim alatt láttam mindazt, a mit hallék; láttam mozogva, élve, oly tündöklő színekben, a minőket nyitott szem nem csodált soha. Hát azt a kis kocsit, melyből az én legelső és leghívebb barátomat, az öreg Minou kutyát hajtottam tavaszi délutánokon, hogy át tudta változtatni az én boldog, bohó, tarkaságtól nyüzsgő gyermekfejem! A rácsos szekerkéből gálya lett, büszke árboczosokkal, lobogó vitorlával; udvarunk közepén a zöldellő Lolium perenne hullámzó tenger, a kocsi döcögése: a habok közt hánykolódó hajó ingása. Minout, ki - megérdemli, hogy »ki«-nek mondjam - oly serényen talpalt fogatommal, nem látta háládatlan szemem. Az vágygyal csüggött a kert rácsa mögül kibólongató bodzafán: Robinson szigetén, hol a jó Péntek már örömpesve várta régi urát a többi megszelídült jámbor vademberrel. Integettek Robinson hajója elé fehér zsebkendőikkel; (mert Robinson hitte, hogy a vadembereknek vannak zsebkendőik,) sőt látta is a - bodzavirágokat. És mily érzékeny volt a viszontlátás, mikor a gálya kikötött! -»Megvan még a barlang?« - vala Robinson első kérdése és megkívánta a hű Péntektől, hogy beszámoljon vele. Péntek (Zódi Orbán, egy sápadt, sántalábu parasztfiúcska) elvezette Robinsont a barlangba; két vályog volt a palánkhoz támasztva, a harmadik a teteje. Rendén volt minden, mire Robinson visszatért a gályára, eleséget hozni a szigetbelieknek. Kenyérfa gyümölcse volt a lakoma: mákos-kalács. Robinson és Péntek boldogan ették; soha sem ettek olyan jól.

Hát aztán kifáradva a hajózástól és a szigetben való ezerféle építkezéstől, hogy aludt este Robinson zöldhálós ágyában s boglyas, nagy feje miket álmodott! Minő tündérvilágokban járt az a szendergő kis gyermeklélek! A hol vannak arany tölgyerdők, melyek kárbunkulus makkot teremnek; gyémánt várak zafir kapukkal; a hol lakik Babszem Jankó és dióhéj-szekeren robog kastélyába a pókhálóból való felvonó-hídon; a hol fénylenek uj színek, minőket még senki sem látott, a miknek nincs neve; nyüzsgönek csodálatos alaktalan alakok, melyekhez foghatót még nem képzelt festő rajzónja; a hol hallatszik édes, búbajos zene: fehérruhás parányi virágtündérek pengetik apró ujjjaikkal finom arany hajszálaikon s egy mulatságos torzképű törpíke saját domború hasán veri hozzá a nagy dobot két éretlen mákfővel. Olykor - mikor Robinson nagyon sok kenyérfa-gyümölcsöt evett vacsorára, - oh borzadály! sűrű sötét erdőben feltűnt a vasorrú bába házikója, vagy az egyszemű iszonyú Góliáth rakott felhőkig csapdosó tüzeket, hogy emberhúst süssön mellette. Oh mily boldogság volt ilyenkor a fölriadt kis alvónak remegve bújni a hozzá siető nagymama keblére s inni áldott kezéből hűsítő, csillapító »vizecskét!«

Mind, mind vége ennek, vége örökre. Nagymama, Robinson-sziget, Péntek, falusi gyermek-álmok, mind nincsenek többé s nincs többé a boldog Robinson sem. Csak van egy kihült agyu, fáradt szívű senki, a ki már csak emlékezni is fénytelenül tud azokra a boldog napokra, a látó behunyt szemre, az íratos tarka álmokra. Lelke elszürkült, képzelme szárnyaszegett fogoly madár. Álmai összefolyó ködképek alaktalan páragomolygás, az egykori csillám, az egykori színek nélkül. Alszik öntudatlan, tárgyaltan álmod s csak olykor látja, hallja homályosan V. tisztelendő urat, hajdani való matheseos professorát, a mint vallatja: »Sinus alpha minus cosinus alpha mivel egyenlő?« Vagy eléje imbolyog az öreg Fehérvári, a gyermekkori udvaros, és inti: »Ifjúr, nem szabad a patakaljára menni, belefúl a vízbe«.

Mért álmodom én többnyire e két porladó alakkal? És mért vitatkozom mindig velök, mostani mivoltom érzetében? A rémületes tisztelendő urnak, mikor megrohan a cosinusokkal, szurkolás közt ugyan, de ezt mondom: »Nem tartozom felelni, mert én nem vagyok diák, rég túlestem az érettségi vizsgálaton; bocsásson, reverende magister.« A főtisztelendő azonban csak vallat és én verejtékezem, mint egykor. Az öreg udvarost pedig, mikor a patak aljától tilt, erősen kapacitálom: »Hiszen csak térdig érne a víz, ha bele is esném! Ereszszen oda!« De nem ereszt, hiába vágyom a kis ér fűzeihez, melyek híva bólingatnak felém. Soha sem érem el.

Homályos álmaim most egy alakkal szaporodtak. Mikor V. tisztelendő urtól és az iskolától megszabadulva, gyermekkorom falusi kertjében húzavonódom az öreg Fehérvárral, egyszerre csak megint benn vagyok a ...i államfogházban és előttem áll Porcsák úr, a vén porkoláb, fején piros sapka, kezében a kulcsok és lakatok, deres bajusza alatt alázatos, de előírás szerint való mosoly:

- Hít óra, tekintedezs ur, harangozzak. Eresztis!

(A börtönőr-nyelv furcsasága ép a becsukást nevezi »eresztés«-nek). Én szabad voltom érzetében vitatkozom Porcsák urral. Hiszen én nem vagyok már fogoly, hát hogy lenne »eresztés?« Pokolba azokkal a lakatokkal és kulccsal; inkább nyissa ki a nagy-kaput, hadd menek innen. Hogy is kerültem én ide, mikor itt a szabadságlevelém? Itt la! De Porcsák úr csak egy szabályszerűt csóvál piros sipkáján és mosolyog, mint valami czitált paragrafus, a minek nem lehet ellentmondani:

- Hít óra, kirem, eresztis! Harangozzak! Az in saját felelősígemre!

És halkán fordul meg a zárban a kulcs kétszer, a lakat pedig lehető zajtalanul harap bele a két vasgyűrűbe. Ez a porkolábok udvariassága, kik a »tekintetes« fogoly uraknak nem csörgetik oly goromba kegyetlenséggel a kulcsokat, mint a »közönséges« raboknak. Porcsák úr ez udvariasságban utolérhetetlen; olyan nesztelenül csuk be, mint a líliomnyílás. - Ismét a fehérre meszelt nyolcz lépésnyi czella rostélyai mögött vagyok s unottan fúrok-faragok diófába. S mikor reggel fölbredek, ablakomon a nélkül nevet be a nyári kék ég, hogy vasrudak hálózna be.

Ha a derék jó Porcsák úr valahogy megtudná, hogy ő engem éjjelenként kísért, bizonyosan igen elszomorodnék és megijedne. Hogy a ...i államfogház porkolábja valakinek álmában megjelenhessék, arról a fogházi szabályok nem szólnak semmit, tehát azt Porcsák úr nem teheti a »saját felelősígire«. Pláne hogy Pesten jelenjék meg, az teljesen szabályellenes, mert ő a 18-ik §. értelmében folyton tartozik az őrszobában lenni, egész éjen át, testtel és lélekkel. Tehát ha már csak a lelke is Pesten jár kísértetni, a szabály félig meg van szegve. Ettől pedig irtózik Porcsák úr; nem szegné meg ő a szabályt, nem félig, de századrésznyire sem. Hogy is ne! Húsz évig volt katona, húsz évig ette a császár kenyerét és tizenöt esztendeje börtönőr. Hát csak tudja, mi a regula és tudja, hogy azt megszegni »pulver und bláj«. Harminczöt évig »fórsrift« szerint élni, harminczöt évig nem tudni, mi az a szabadakarat, - bizony nem csuda, hogyha szegény Porcsák úr piros sipkába, marhabőr csizmába és kék egyenruhába kötött két lábon járó szabályrendelet gyűjteménynyé vált, szubornácziót lélezkik, paragrafust pipál és előírást álmodik. Még mosolyogni is csak a »saját felelősígire« mer, de ezt is csak úgy, hogy maga ne lássa.

Egy este szűk, magányos vacsorámnál ültem czellámban. Egy percczel volt »eresztis« (hét óra) előtt. Porcsák úr, kezében a lakatokkal és kulcsokkal, az ajtó előtt szabályszerű figyelemmel leste a csengetést; valahogy egy pillanattal ne rövidítsen meg, de a házi rendet se törje meg egy másodpercczel sem; »mivel« - így mondta egy előírás szerint bizalmas órájában, - »a mi a tekintedezs uraké, az a tekintedezs uraké, a mi a szabál, az a szabál.«

- Porcsák úr - szólok ki, kezemben - a vizes üveget tartva, - ezen a palaczkon lyuk van.

De erre már csak belépett az öreg.

- El tevezte törnyi a saját felelősigire?

- Dehogy törtem, de lyukas. Így adta ki Porcsák úr a magazinumból.

Porcsák urban megingott a szabályszerűség. Hogy egy palack, a mit ő »saját felelősigire« liferál ki a magazinumból lyukas volna, - ez hallatlan, ez először történt meg vele harminczöt év alatt. Egy hajótörött kapitány tekintetével vette nagy óvatosan kezébe a palackot s tartá a világosság felé.

- De kirem, ín nem latom rajta likat, - mondá kissé nekiszívesedve s rázta a vizet a palackban.

- Mondom, hogy lyuk van rajta, Porcsák úr.

- De hat hun van rajta lik?

- Ott, a hol a vizet beletöltik.

E bolond rabviczczre kiegyenesedtek a Porcsák úr szívében kunkorgó §§-ok. Nem a saját, de az én felelősségemre olyat nevetett, minőt tán már az ötödik »kapuláció« óta sem. És nevetésében volt saját diadalának érzete is.

- Hiszen az *szabálszerű* lik! - mondá győzelemittasan, aztán mintha egy kicsit meg akarná magát boszulni a ráijesztésért, nem líliom-nyílás módra lakatolt be, hanem úgy, hogy beillett volna kukoricza-pattogatásnak is.

Máskor is sikerült pár perczre kihoznom a becsületes öreg foglyárt »fórsriftes« sodrából. Szabályszerű sétámat a fogház barátságatlan udvarán róttam le, mérve a negyvenkét lépest már vagy tizedszer s nézegettem a kémények és tetők fölött fénylő tavaszi égre, melyen boldog, szabad vándorfelhők kergetőztek. Porcsák úr »őrízett« s egy fogatlan gereblyével igazgatta a csenevész rezedaágyak peremét. Mindig talál valami igazítani valót szegény feje véghetetlen unalmában, mert bár tizenöt éve raboskodik mint börtönmester, bizony az egy unalmat csak nem bírta megszokni, azaz hogy nagyon is megszokta. Unatkozott hát a saját felelősségére kegyetlenül.

- Porcsák úr, - állok meg a négyszázharminczkettedik lépésnél, - ugy-e unatkozik?

Porcsák úr megrettent s hallgatott. Észrevettem, hogy átkergeti fején a szolgálati szabályzat összes cikkelyeit: vajjon van-e valamelyikben az unalomról említés. Vagy legalább az, hogy szabad-é azt bevallani azoknak a bizonyos »tekintetes uraknak«. Aligha talált ilyes cikkelyt, mert habozva felelt:

- Amint gyün vagy nem gyün, - aztán sietett hozzátenni: - a saját felelősigemre.

Folytatva a négyszázharminczharmadik félbehagyott lépést, keservesen gyujték rá a rab-Gaudeamus igiturra, melylyel saját római poétai babérjaimat szaporítám:

»Rigorosus director
Prohibit bibere,
Nisi aquam quantum satis
Tam pauperis literatis,
Qui sunt in carcere.«

Porcsák ur szabályszerűleg rosszaló, de egyszersmind a saját felelősségére csintalan mosolylyal hallgatá a gonosz dalt, mintha másképp is értené, mint a Lombardiában ráragadt, zólyom-megyei nedűbe páczolt olasz nyelvtudománya révén.

- Mit ki nem találja a tekintedezs ur a saját felelősigire! - szólt az enyhe megrovás.

És mikor, hónapok mulva, megnyitá előttem a fogház nagykapuját, búcsúzóra mondtam neki:

- Na Porcsák úr, itt a nagy eresztés!

- Ez nem eresztis, hanem csukás, - különbözteté meg Porcsák úr hivatalos szabályszerűséggel,

- becsukunk a tekintedezs urat a világba.

És hangjában volt valami lenézű száanalom is. Mert a világ nem bűrtűn s az ember nem rab; a mi pedig nem az, az szabályszerűségi tekintetekbűl rá nézve nem existál.

Az első bál.

- Farsangi levél. -

Szomorú történetet mondok el önöknek, olvasóim. Egy szegény kis élet szomorú történetét. Akár el se olvassák most a víg farsangon, bár félig-meddig farsangi történet az. Nem tehetek róla, ha oly bús; úgy adom, a hogy vettem: úgy írom le, a hogy megesett.

Hát mi is történt? Bizony nem valami nagy dolog. Csak az, hogy a bőkezű természet, e gondos, jó anya, egyszer szűkmarkú volt, gondatlan és rossz. Mikor az emberek csontjaiba a foszforsavas meszet osztogatta, Ágnessel igen fukaron bánt el. Egy kicsit keveset talált neki adni ebből a chemiai vegyületből, mely a csontokat keménynyé, egyenessé teszi. Az a gyöngörcsögös gerincz, melleszont hát görbülhetett, a merre neki tetszett. Kevés volt a foszforsavas mész: Ágnes lett púpos gyermek. Púpos elől-hátúl, szánandó törpike; a keze szinte térdig érő, a feje vállai közö sűpedt, az álla széles, - szóval rút apró teremtés. Csak a szemei voltak szépek; nagy, tengerkék, mély, álmadozó szemek, melyek tudtak szeretettel, fájó szeretettel nézni s panaszkodni, némán is oly beszédesen. S hogy megértette édes anyja ezt a szeretetet, e panaszt, e beszédet! Hogy ápolta, kényeztette a szegény kicsikét, az ő egyetlen kis leányát! »Százszor jobban szeretem, mert ilyen«, mondta egyre és szerette is mindaddig, míg egy őszi délután feketeruhás emberek jöttek a házba s a jó mamát kivitték a temetőbe.

Az a hatesztendő kis nyomorék teremtés, mikor őt is levezették az udvarra s azok a kopott kabátú, vastaghangú urak olyan sokat énekeltek, koránéretten, mint a beteg gyümölcs, tudta, hogy abban az érczkoporsóban most neki mindenét elviszik s nem marad neki semmije a világon. Az apa ordított, sírt a koporsó fölött, tépte a haját; aztán fél esztendő múlva megházasodott s hozott a házba egy drágalátos ruhás delnőt, sokkal szebbet, mint a szegény mama volt. S ennek a delnőnek volt három kis leánya, gonosz, csintalan apróságok. Az új mama épen nem tartozott a mesebeli mostohák közé; nem verte a kis púpos gyereket, nem koplaltatta, nem hagyta rongyoskodni. Sőt inkább: gondoskodott róla, hogy ne szenvedjen szűkséget semmiben, vett neki játékot, cukrot. De hát istenem, ő is csak anya volt s nem tehetette a más gyermekét a magáé elé. Így lett aztán a kis púpos leány hamupipőke. A három testvérke pedig volt a három prinszessz, a kik aztán bezzeg húzgálták a kis nyomorék haját, csúfolták s titokban összetörték a játékát, csakhogy szomorítsák. Ah, azokban az angyali gyermekszívekben is megvan már az a gonosz ördögfiú, mely később a rossz szenvedélyek démonává nő.

Persze mikor mind a négy leányka fölcseperedett, elmaradt a hajhúzgálás, a csúfolás, a bábu-tördösés. Ágnes békén kuporoghatott egész nap törpe varrőasztalkája mellett; czikázttatta sovány, hosszú ujjaival a hímzőtűt s lehajtotta fejét a fehér vászonra. Jöttek látogatók; neki is bemutatták a szépen fodrozott fejű fiatal urakat, a kik illedelmesen hajlongtak előtte is. Keserű, kelleetlen udvariasság! Jó túlesni rajta mentül elébb. Mondtak pár gyors szót a szép időről, a rút hidegről, aztán sietve körülrajongták azt a három leányt, a kiknek szép karcu dereka s szoborszerű, zsenge fehér nyaka volt. És Ágnes csak forgatta vékony kezében a tűt sebesen, szorgalmasan, egyedül ott a varrőasztal mellett.

Óh már a gyermek is érzi azt, hogy ő nyomorék; s mit érezhet, mikor élete virágnylása köszönt be, s megtudja, hogy ő *asszony*! Mikor már az anyja is csak úgy hívta: »Szegény kis leányom!« tudta, - hogy ő szegényebb mint a többi, hogy őtet sajnálni köll.

*

Az első báli ruha! Istenemre, több mint a menyasszonyi selyemrobe. Mikor mademoiselle Pauline, a hölgyzabók királynéja, személyesen látogat el, hogy a nagysámoknak mértéket vegyen! A kisasszonykák kaczagva, a tervezetésben, aggodásban, kérdezősködésben pilla-

natra sem szünetelő nyelvvel vetkőznek bájos pongyolára a hatalmas mademoiselle előtt. Akár csak Watteau valamelyik najádus képéből röppentek volna le a virágos szőnyegre, a lefüggönyözött ablakú szobába. Mademoiselle saját művészekezeivel fogja át hajló Vénusderekukat s szakít egy affektáltat a papírszalagon. S a najádok nem hagyják békén: hogy lesz, milyen szín lesz, mikor lesz, hány kamélia lesz, hány fodor lesz s tudja az ég, még hány lesz.

Csak a púpos leánynak nem lesz semmi. Szent isten, de furcsa is volna elképzelni ezt a négy láb magas kis rút lényt púpjaira símuló fényes atlasz-ruhával s e mellett - brrr! - kivágott ruhában! Födetlenül az az idomtalan rövid nyak (tán még ékszer is rajta!) födetlenül az a kebel! Hogarth nem rajzolt ilyen torz-alakot. S még odaképzelné a bálterembe. Szörnyű gondolat! És Ágnes csak tovább hímezget ott az ablak Ficusai, Dahliái mellett.

Bál estéjén - ah, az első estén! - lázas az egész ház levegője, mint az első ütközet előtt a táboré. Az öltözőszoba tükrei százsoroson verik vissza a gyertyák fényét, a csillogó fehér atlaszhullámokat s a szemek lobogó tüzeit. Izgalom, kapkodás, feledékenység, öröm, rémület mindenütt; még a mamát is elhagyta szokott, méltóságos komolysága. Csak Ágnes a régi csöndes, hallgatag leány: egyszerű házi ruhácskájában ott segít ő is az öltözőkódó bálkirálynő-trónkövetelőknél, kik vele gomboltatják végig hosszú glaçékezyüiket. És a szegény jó kis teremtes megteszi azt is, sovány ujjaiával, szótlanul, engedelmesen. A kisasszonyok mielőtt beburkolóznának a belépő-köpeny hattyúprémébe, még egyszer megcsillogtatják atlaszukat, ékszereiket, nyúlának pálmatermetöket és szikraszóró szemeiket a nagy földig érő tükrokből; negédesen félrehajtott bodros fővel, félig lehunyt pillákkal kaczerkódnak s ajkuk büszke mosolya kérdi:

- Ugy-e szépek vagyunk?

És Ágnes megteszi nekik azt az örömet, hogy válaszol nekik:

- Ti lesztek a legszebbek az egész bálon.

Suhogva söpörnek le a selyem uszályok a lépcsőn; hallatszik, a mint becsapják a fogatok ajtaját s a hintók kirobognak a kapualj faburkolatán. A kocsilámpák átsurranó fényvonalakat vetnek Ágnes homályos szobácskájának padozatára, a zaj mindjobban halkul s a púpos leány végre csöndben, egyedül van.

Egyedül, csöndben. Csak anyja régi fali órája őrli az időt, mint valami vén szű s a kályhában pattan egy-egy üszök. A nyomorék fölcsavarja a lámpát, hogy folytassa félbenhagyott hímzését. De hirtelen visszabocsájtja a lángot; szemeit sérti a fény... hiszen könyben úsznak azok. És lehajtja fejét vézna karjaira, azután zokog, zokog keservesen.

Óh miért nem borulhatok le előtte, miért nem szoríthatom meg száraz kezét s miért nem sírhatom rá én is könyeimet. Oly jól esik sírni a boldogtalanokkal!

Egy karácsonyi ajándék.

Ott ülnek ketten, ott az alacsony kis szobában. Künn a szomszéd háztetők fölött szürkül a deczemberi alkonyat. Már inkább csak a hó éles világa szolgál be a függönycsipkén át, semmint az elhaló téli derengés. Szinte reggel kezdődött az alkony; örül az ember a sötétségnek: legalább nyájas lámpafény mellé menekülhet az egész nap busongott kedvetlen félhomály elől. De ők nem gyujtanak lámpát. A szaporán dohogó vaskályhából piros lobogás szökken a padlóra és tánczol ott a hasábok pattogó muzsikája mellett vígan, sebesen; meg se botlik az ócska deszka szálkáiban és görcseiben. Egy vén óra egykedvűen, egyhangúan örli az időt; kopott nyelve lomhán számlálja a perczeket. Nem is szól más a szobában, csak ez a régi komor, élettelen szolgál. Az élők hallgatnak mélyen. Az öreg asszony ott a zsöllyébe süppedve mozdulat nélkül támasztja sovány kezére állát és pihenteti gyöngye, fénytelen szemeit a szürkeségben. Az ifju nő lehajtott fővel ül zsámolyán; finom ujjai közt a varrás; észre sem veszi, hogy már rég nem dolgozik, nem is látja, hogy immár itt az alkony. Ki tudja, meddig hallgatnának, ha az óra nem kezdené meg a beszédet két fátyolozott harangütéssel, melyet kegyetlen berregés előzött meg.

- Ötödfél óra! - szólal meg halk, bágyadt hangján az öreg asszony.

Leánya föltreppen, mintha egyszerre meglepte volna valami, a mit pedig rég vár; aztán oly egykedvűen, mint a ki meglepetést titkol, azt mondja:

- Az ám. Vis-à-visknál már kezdik gyujtogatni a karácsonyfa gyertyáit. Mindjobban fölragyog két ablakuk. Fognak örülni a gyermekek!

A gyermekek! Az öreg megmoczcant székében; elárulta, hogy szíve is megmozdult. A gyermekek! Melyik anya nem érez valami csodásat erre a szóra, karácsony szent alkonyán! Az ősz asszony szemei előtt fölcsillan egy rég kihunyt fényű karácsonyfa, melynek aranyfüstös gályái után két kicsi, kaczagó gyermek karja nyúlt lelkendő örömmel. Czifra bábu a kis lány-nak, fényes kard a kis fiúnak. Hol ez a két gyermek? A leány itt, ez a sáppadt özvegyasszony, a fiú pedig... Hol! Óh irgalom atyja, erre adj választ; erre a kérdésre, melyre ő olyan félve gondol, melyet nem mer kimondani. Megretten a könnyűtől, mely e »hol«-ra bágyadt szemébe szökken. Nem, nem; nem illeti őt meg könny; az a gyászé s ennek maradjon távol az árnya is. Nem könnyet neki! Babonás félelemmel fojtja el és küldi helyette az édes anya távolbaröppenő, édes, váró mosolyát.

*

Két éve, hogy elment. Oly vidoran búcsúzott, oly tréfás volt utolsó este is.

- Megyek, megyek, el a világba. Ez a föld meddő volt nekem; a mi keveset termett, az is csupa férges volt. Jóbarát, asszony megcsalt mind; megcsalt még maga a kétszerkettő is: balul ütött ki valamennyi számításom. Rájöttem, hogy barát, nő, kalkulus - mind hamis. De ejh! Fiatal vagyok még; mi ez a negyven év meg ez a pár szál fehér haj? Azért sem engedem győzni magam fölött azt az incselkedő, gonosz balsorsot. Jó reményekkel teli szívvel, munkára kész fővel és kézzel, emlékeim tarsolyából kidobálva a nehezét, indulok és megyek. Hová? Azt még magam sem tudom. Édes anyám majd egy nap mekkorát fog bámolni, ha befordul az ajtón egy nagykalapú, napsütött ábrázatú ültetvényes, mögötte vigyorgó mulát ficzkó a táskával... Vagy övig érő szakálú, piros bugyogós török generális, vagy millióktól pöffedő négyszögletű yankee... Milyen pompás mulatság lesz az!

És nevetett, hogy csak úgy hullottak a könnyei. Aztán másnap elment; könnyeden, vidáman, himbálva esernyőjét, mintha a mellék külvárosba sétálna. Megölelte anyját, szeme közé mosolygott, megcsókolta redős arcát; de mikor nővérenek megszorította kezét, a fogás mintha görcsös és jeges lett volna egyszerre.

- Nagyon soká nem írok nektek. Csak akkor, ha igen jól sikerül minden tervem. Bajlódásról, küszködésről minek volna panaszkodni? Úgy sem szoktam soha, hát nem is tudnék. Legelső levelem nagyon víg lesz, meglátjátok! Isten veletek!

Kocsija elrobogott. Anyja kísérte szemével a kerekek után föllengő port... Isten veled! Megtörülte könnyes arcát, aztán imádkozott a jó istenhez, hogy vezesse a vándort bujdosásaiban. A nővér nem sírt; mint valami gonosz, bűvös lidércnyomás nehezedett szívére egy rettentő, örült, okolatlan sejtelem, a minek nincs miértje, de a mi válaszol mindenre.

...Húsz nap múlva levelet kapott idegen országból, idegen kezeztől, hogy a tengernél, a sziklapart aljában egy összeroncsolt halottat leltek, a kinek volt egy gyűrűje, s abba vésvé egy ember s egy város neve. Írást nem hagyott hátra egy betűt sem.

*

Szívéhez kapott a nő. Mintha kardot ütöttek volna bele és fájt, nagyon fájt volna az a piros, égő seb.

- Évám! - szólt e perczben a mellékszobából anyja gyöngé hangja. - Jer, adj vizet a kanári madárnak!

Éva - pillanat - tükrébe nézett, átsimítá két kezével arcát, mint a gyürődött selyemkendőt szokás, aztán azzal a mozdulattal, a mivel a színész a kulissza mögött, belépett a másik szobába. E percztől kezdte el játszani magasztos, szentséges, isteni komédiáját. Leborulok nagyságod, mindennél hatalmasabb erőd előtt, te vézna kis asszonyka! A ki szíved vérevel pirosítottad ki arcodat, a ki elfojtottad könyvedet még éjjel is, mikor párnádba vájtad boldogtalan fejedet, csakhogy »ó« észre ne vegyen semmit. Megvédeni, meg, saját szíve vére árán azt a nyolczvan éves öreg szívet, a megrepedéstől!

És beszélni *ő róla* minden nap, közönyös dolgokat, közönyös hangon.

- Éva, mondd a cselédnek, hogy a Gábor kedvencz rezedaaágyát ne felejtse el megöntözni. Elszomorodnék, ha kiveszve látná meg.

- Éva, simítsd le a sót a tartóban. Gábort idegessé teszi, ha ilyen barázdás.

Meg hát a mikor korholta:

- Mégis, édes leányom, sok könnyelműsége van annak a fiúnak! Az a dacz, az a kevélység...

És mikor vágyakozott utána:

- Csak már írna; csak már jönne. Be szeretném is már látni! Mutasd a képét, leányom!

S az a kicsi asszony megöntöztette a rezedaaágyat, lesimította a sót, megróttá a Gábor macasságát, mondta, hogy levelet ne igen várjunk, mert hisz azt ígérte, hogy nem fog írni, aztán leakasztotta a szegről a képét és oda tartotta az öreg asszony szemei elé. Megtett mindent, mindent, mindent!

Múlt az idő és az öreg mindig kevesebbet emlegette fiát. Tán feledte? Ah, soha sem gondolt annyit rá, mint ép most; de valami névtelen aggodalom csukta le ajkát, mikor szólni akart róla. Éjjel föl-fölríadt; óh azaz égető féltés, az a perzselő aggodás! De legkisebb mozdulatára mellé sietett a leány (ébren volt ő is!) aztán beszélt a szomszédné híres uj kalapjáról, meg hogy holnap föl kell rakatni a téli ablakokat. És az anya örült: »Ni minő semmiket beszél az

az én leányom. Ő nem aggódik! Ne is, a gyöngé, szegény teremtés. Titkolom előtte aggodalmamat!« Mert rejtegette ő is agg szíve fájalmát, mint amaz az ő gyászát. Egy este mégis legyőzte az öreg asszonyt, a mitől szegény annyira félt. Kitört belőle, a mit nem mert mondani; kicsordult könyje, melyet visszafojtott.

- Gábor még mindig nem írt! - mondá sírdogálva. - Két éve! Istenem, csak ne legyen baja?

És az az öntudatlanul halottat sirató köny még sem tudta maga után ragadni az Éva könyeit, melyek ott gyűltek, ott oly régen. Ott hullámozott e mély, sötét tenger, ott abban a fönséges lélekben, de egy csöppje sem tudott fölcsapni annak a szentül csaló két száraz szemnek a széléig. Biztatta, vigasztalta anyját: »Ejh, persze, ismerjük, minő akaratos, szeszélyes ember! De majd ír ő...«

S mikor ez a hazudság kilebbent ajkán, mint valami ötlet fölcshellanására, pillanatra elhallgatott. Megtalálta, a mit keresett. Hát még ezt is meg köll tennie!...

Adj neki hozzá erőt, jó istenem!

*

Ott ültek ketten, ott az alacsony kis szobában, karácsony szent estéjén. Az óra ötre járt, a házak ablakfüggönyeire fényt szórtak a gyertyás galyak és boldogan szaladozó, gömbölyű gyermekfők árnyát vetették a vászonra. Éva is meggyújtá a lámpát és remegett keze, a mikor a falon végigvonta a gyújtót. Ime, ő most meggyújtja a karácsonyfát, ezt a szendevilágú kis mécsest, az ő édesanyjának, - az ő nyolczvanéves kisdédének! És most mindjárt érkezik is az ajándék, a mit a Jézuska küldött.

Mindjárt, - már kopog a postás lépése.

- Egy levél, igen messziről! - mond a jó ember szorongó szívvel. Be van tanítva a karácsonyi meglepetés illetén rendezésére. Aztán lohol ki az ajtón; bizony sírva fakadna, ha többet késne!

- Levél! - kiáltja Éva ujongva és oda tartja a lámpához. (Mintha a karácsonyfa galyán függene!)

- Gábortól! - zokog örömeben az ajándékot kapott gyermek. - Fiam! Fiam! Óh mutasd, olvasd, szakítsd föl! Hol van? Hogy van? Óh istenem, milyen boldog vagyok! Mit nem hozott nekem a Jézuska!

És az az óriásszívű vézna asszonyka játsza a karácsonyi komédiát, olvassa a levelet, kaczag örömeben és meg is mutatja azoknak a homályosan (s most a könytül kétszeres homályosan) látó szemeknek azt az ismerős kézírást, az exotikus levéljegyeket...

Szentelt hamisítás, szent csalás!

Aztán az ajándékozó és kisdede összeölelkezve soká zokognak. A nyolczvanéves gyermek ontja örömkönyeit, a másik pedig - óh áldott zápor anyyi tikkadás után! - *először* sirathatja el az ő halottját.

Künn hallatszik a betlehemesek éneke. Távolról megszólal az első ünnepi harangszó. Azok nem hallják; sírnak, sírnak (oly boldogan és oly boldogtalanul!) egymás karjában.